

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra Politologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2020

Nina Konvalinková

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra Politologie

Federalismus a jeho vliv na evropskou integraci od počátku 90. let

Bakalářská práce

Autor: Nina Konvalinková
Studijní program: B6701 Politologie
Studijní obor: Politologie
Forma studia: Prezenční
Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Myšička, PhDr.

Hradec Králové, 2020

Zadání bakalářské práce

Autor: Nina Konvalinková

Studium: F16BP0124

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název bakalářské práce: **Federalismus a jeho vliv na evropskou integraci od počátku 90. let**

Název bakalářské práce AJ: Federalism and its influence on European integration since the early 1990s

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se bude zabývat projevy federalismu během evropské integrace. Období, ve kterém se budeme pohybovat, je od počátku 90. let až po současnost. Práce bude rozdělena do dvou částí. Teoretický koncept se bude zabývat vysvětlením pojmu federalismus a federace. Druhá část se bude zabývat vývojem evropské integrace, který bude doplněn námi zkoumanou problematikou, a to přítomnosti znaků federalismu v jednotlivých fázích vývoje integrace. Závěrem práce bude shrnutí, které nám zhodnotí, v jaké míře se vyskytuje federalismus během evropské integrace a v kterých konkrétních etapách tomu tak bylo.

BURGESS, Michael. 2000. *Federalism and European Union: The Building of Europe, 1950? 2000*. London: Routledge

FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta. 2009. *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury

KÖNIG, Petr, LACINA, Lubor, PŘENOSIL, Jan. 2007. *Učebnice evropské integrace*. 2. aktualizované vydání. Brno: Barrister & Principal

KRATOCHVÍL, Petr. 2008. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál

PLECHANOVÁ, Běla. 2004. *Institucionální vývoj Evropské unie. Od Maastrichtské smlouvy k východnímu rozšíření*. Praha: Karolinum

ZBÍRAL, Robert. 2007. *Institucionální rámec Evropské unie. Právně-politologický pohled*. Praha: Linde

Online zdroje:

Ústav mezinárodních vztahů. <https://www.iir.cz/static/mezinarodni-vztahy>

EUROSKOP. Smlouva o Evropské unii. Dostupné na: http://www.euroskop.cz/gallery/2/760-smlouva_o_eu.pdf (16.4.2016)

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Myšička, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 20.6.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 20. 6. 2020

Poděkování

Ráda bych v první řadě poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Stanislavovi Myšíčkovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, ochotu a věcné připomínky, které mi poskytl v průběhu psaní práce. Další poděkování patří rodině a kamarádům za jejich trpělivost a podporu během studia.

Anotace

Konvalinková, Nina. *Federalismus a jeho vliv na integraci od počátku 90. let*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2020, 68pp. Bakalářská práce

Tato bakalářská práce se bude zabývat projevy federalismu během evropské integrace. Období, ve kterém se budeme pohybovat, je od počátku 90. let až po současnost. Práce bude rozdělena do dvou částí. První část se bude zabývat vysvětlením pojmů federalismus a federace, vysvětlení teoretických konceptů, které byly aplikovány na evropský integrační systém a popisem evropského integračního procesu. Druhá část se bude zabývat vývojem evropské integrace od 90. let, který bude doplněn námi zkoumanou problematikou, a to přítomností znaků federalismu v jednotlivých fázích vývoje integrace. K tomuto zkoumání použijeme jednotlivé evropské smlouvy, které vyšly v platnost počátku 90. let. Závěrem práce bude shrnutí, které nám zhodnotí, v jaké míře se vyskytuje federalismus během evropské integrace a v kterých konkrétních etapách tomu tak bylo.

Klíčová slova:

Federalismus, Federace, Evropská integrace, Masstrichtská smlouva, Amsterodamská smlouva, Smlouva z Nice, Lisabonská smlouva, Společná a bezpečnostní politika.

Anotation

This bachelor's thesis will deal with a manifestation of federalism during European integration. The period of time we will talk about is from the beginning of the 90s to the present. This work will be divided into two parts. The first part will be about explaining the terms federalism and federation, explication of theoretical concepts that were applied to European integration system and description of the process. The second part will be about the development of European integration from the 90s and will be supplemented by the issues we have examined, that is the presence of the signs of federalism in individual stages of progression of the integration. For this research we will use individual European contracts which started to be valid in the beginning of the 90's. The conclusion of this thesis will be recapitulation that will evaluate in what amount federalism occurred during the European integration and in which parts it happened.

Key words:

Federalism, Federation, European integration, Masstricht Treaty, Treaty of Amsterdam, Treaty of Nice, Treaty of Lisbon, Common and Security Policy.

Obsah

Úvod.....	11
1 Historie federalismu	14
2 Federalismus jako slovo.....	15
3 Federalismus jako pojem	16
3.1 Stupně Federalismu	17
4 Federalismus jako teorie	20
4.1 Evropský federalismus	21
4.1.1 Panevropské hnutí	22
4.1.2 Altiero Spinelli	23
4.1.3 Jean Monet	24
5 Velké integrační teorie	26
6 Evropský integrační proces.....	31
7 Maastrichtská smlouva.....	37
7.1 První pilíř.....	38
7.2 Druhý pilíř	38
7.3 Třetí pilíř.....	39
7.4 Revize Maastrichtské smlouvy.....	40
8 Amsterodamská smlouva	42
9 Smlouva z Nice	44
10 Vyjednávání Laeken o smlouvě o Ústave pro Evropu.....	46
11 Lisabonská smlouva	48
12 Strategie 2020	55
13 Moderní pohledy na Evropskou unii ve spojitosti s federalismem.....	56
13.1 Jeane Claude-Junker.....	56
13.2 Evropské listy federalistů	57
13.3 Michael Burgess	58
Závěr	60

Zdroje	63
--------------	----

Seznam použitých zkratk

EFTA Evropské sdružení volného obchodu

EHS Evropské hospodářské společenství

EMU Hospodářská měnová unie

EPU Evropská platební unie

EK Evropská komise

EP Evropský parlament

ER Evropská rada

ES Evropské společenství

ESUO Evropské sdružení uhlí a oceli

EU Evropská unie

EURATOM Evropské společenství pro atomovou energii

JEA Jednotný evropský akt

LS Lisabonská smlouva

OEEC Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci

SPZ Společná zemědělská politika

SPOZP Společná zahraniční a bezpečnostní politika

USA Spojené státy americké

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá tématem federalismu a jeho vlivem na evropskou integraci. Jak s pojmem federalismus, tak i s evropskou integrací se setkáváme velmi často a obě kategorie jsou nejen stále aktuální, ale mají svoji historii. Již počátek vzniku evropské integrace byl stavěn na základech federalismu. Současná Evropská unie prošla různými vývojovými etapami, které mají dosti velký vliv na její současné uspořádání. Tato práce se bude zaměřovat na to, do jaké míry spolu souvisí Evropská unie a federalismus. Aktuálnost tohoto tématu spočívá zejména v tom, že je potřeba zajistit, případně zachovat státům Evropské unie jejich postavení ve „světě“. Jako celek má lepší vyjednávací pozici, než by měly její jednotlivé státy vůči světovým leaderům jako je např. USA, Japonsko nebo Čína. Z těchto důvodů je potřeba postupovat jednotně na federální úrovni, koordinovat zahraniční politiku, obranu a makroekonomickou politiku.

Federalismus, jakožto politický nástroj, je úzce spojen s ústavními procesy tvorby státu a národní integrace. Tím je myšleno rozdělení dělby moci a vytyčení pravomocí jednotlivým celkům. Již při vzniku Evropské unie byly federalistické myšlenky patrné. Federalismus obsahuje identity a zájmy, jenž seskupuje rozdílné historické, sociální, ekonomické, kulturní, intelektuální faktory a nachází mezi nimi stav přijatelného konsensu. Mezi základní vlastnosti federalismu řadíme vzájemnost, respekt, rovnost, poznávání a oboustrannost (Burgess 2005: 38). V souvislosti s evropskou integrací lze používat pojem evropský federalismus. K jeho rozvoji došlo v období druhé světové války, po níž byly objeveny federalistické strategie a koncepce, jež obsahovaly různé návrhy na vytvoření nové Evropy. (Burgess 2005: 40) Na základě toho byl sepsán autory Spinellim a Rossim Manifest z Ventotene z roku 1943, v němž se tvrdí, že díky rozšíření národních států vznikly i státy, které díky své touze po suverenitě a hegemonii se staly těmi, kdo rozpoutávaly světové války. Federalismus a federace úzce souvisí s evropskou integrací, jež byla započata v 50. letech 20. století. Vzhledem k dlouhodobému časovému horizontu vývoje integrace a omezené kapacity se bude má práce zaměřovat na evropskou integraci od 90. let, konkrétněji od

uzavření Maastrichtské smlouvy, na které je postavena současná Evropská unie. Nacházíme spousty debat, zda je federalismus základní složkou evropského uskupení, či lze považovat Evropskou unii za federaci. Nutno říct, že federalismus formování Evropskou unii ovlivnil. V souvislosti s federalismem lze pohlížet na současnou Unii různými směry. Někteří autoři tvrdí, že současná Evropská unie je ovlivněna federalismem. Abstraktní pojem se stává politickým nástrojem, jenž řídí soudobou Evropskou unii a je tu možnost dospět k tomuto názoru podle několika různých definic, které přiblížím níže.

Práce se bude opírat o zahraniční autory Michaela Burgesse, Roda Hague, Williama Rikera, Jonathana Roddena, Johna Nugenta či Johna Pindera. Z českých zástupců jsem si vybrala Petra Kratochvíla, Petra Fialu, Markétu Pitrovou, Petra Koniga, Lubora Lacinu, Jana Přenosila, Bělu Plechanovovou či Roberta Zbírala aj. Při konkrétním zaměření na jednotlivé smlouvy použiji relevantní internetové zdroje jako Europa.eu, Scribd.com, Mezinárodní vztahy, Euroskop aj.

Hlavní výzkumnou otázkou je:

Do jaké míry zasahoval federalismus do evropské integrace od počátku 90. let?

Práce si neklade za cíl vytvořit vlastní teorie, či zabývat se pouze teorií federalismu. Důraz je kladen na vysvětlení, co vlastně pojem federalismus je a jak moc velký vliv má na podobu současné Evropské unie, jakým způsobem se prolínal během jednotlivých etap evropské integrace. Důležité je soustředit se na vnímání a posuzování federalistických znaků, jež se vyskytují ve smlouvách, na nichž je založena současná Evropská unie. K tomuto vysvětlení dojdeme při jejich podrobnější analýze. Východiskem pro stanovení cílů a zodpovězení výzkumné otázky bude především studium odborných publikací, textů a dalších relevantních zdrojů.

Bakalářská práce bude mít několik částí. První část popisuje úvod do federalismu, kde představím teoretický koncept. Hlavním záměrem této části bude vysvětlení federalismu, druhy federalismu, rozlišení pojmu federalismu a federace, dále představím několik dalších směrů, které jsou na federalismus navázány. Východiskem pro teoretickou část budou nejen české, ale i světové teorie. Nejvíce se v této části zaměřím na teorie Michaela Burgesse a jeho

komparaci federace a federalismu, dále na definice federalismu od autora Jiřího Grospiče aj.

V druhé části se budu konkrétněji věnovat evropskému federalismu. V tomto případě použiji publikace například od Petra Fialy a Markéty Pitterové. Mimo jiné se zaměřím na integrační teorie publikovány doc. PhDr. Vlastmílem Fialou, CSc.

Následuje část, která se bude věnovat evropské integraci. Nejprve ve stručnosti popíši vývoj evropské integrace od jejího počátku.

Následně se odpoutám od počátků integrace, a zaměřím se konkrétně na evropskou integraci od počátku 90. let 20. století, kde představím jednotlivé vývojové etapy a smlouvy, které jsou s nimi spojeny. Nejprve se budu věnovat Maastrichtské smlouvě a její revizi, následně se zaměřím na Amsterodamskou smlouvu, Smlouvu z Nice, Smlouva o Ústavě pro Evropu a na konec na Lisabonskou smlouvu. V těchto smlouvách budu zkoumat, zda a v jakém množství se vyskytují prvky federalismu.

Poslední část bude věnována moderním pohledům na současnou Evropskou unii, který bude spojený s otázkou federace. V této části jsem si vybrala pohled bývalého předsedy Evropské Komise Jeana Claude Junkera, a dále teoretika, politika a spisovatele orientujícího se na federalismus Michaela Burgesse.

Závěr mé práce bude obsahovat zodpovězení výzkumných otázek a celkové shrnutí, tj. zda vůbec a v jaké míře se prvky federalismu nacházejí ve mnou zkoumaných smlouvách a jak ovlivnily evropskou integraci.

1 Historie federalismu

Obecně je historie federalismu velmi rozmanitá. Dějiny zaznamenávají federalismus už v době starověkého Řecka, kde vznikaly helénistické spolky. Jejich hlavním úkolem byla apologie proti barbarům a podpora obchodu. Důležitá byla především jejich svrchovanost. Dále můžeme zmínit o Svatou říši Římskou, kterou je možno označovat za federaci, nicméně ta byla původem spíše nesouměrná. V té době hlavní ústřední moc měl Řím, ostatní státní jednotky byly připojeny jako partneři. Doba vykazuje znaky asymetrického uspořádání (Elazar 1995: 20). Období středověku se vyznačovala samosprávnými jednotkami, které se postupně propojovaly do volných svazků za účelem obchodování a obrany. Následně na to vznikaly nové federace, do kterých řadíme Švýcarskou konfederaci (1291-1978), Spojené provincie Nizozemska, která vznikly na konci 16. století a trvaly do roku 1795. Obě území se vyznačovala jako volnější svazek se omezenou centrální mocí.

Federalismus se vyvíjel dlouhodobě. První použití termínu federalismus bylo v 17. století, kdy američtí puristé v čele s Johnem Dickinsonem slovo použili ve spojení s konceptem federální teologie, což je něco jako smlouva mezi Bohem a člověkem (Woodard 1995: 92).

Za průkopníky moderního federalismu lze považovat právě Spojené státy americké (dále jen USA). Již v roce 1781 proběhlo sjednocení nezávislých států, který disponovaly slabou centrální mocí. Samotné utváření federativního systému nebyl zas tak rychlý proces. První ústava, která byla uzavřena mezi 13 státy nefungovala (Balík 2005: 184). Jednalo se o koncept založený na konfederaci. Následně na to byl v roce 1787 svolán ústavní kongres ve Philadelphii, v Pensylvánii, kde byla schválena nová ústava, která obsahovala federalistické prvky. Jednalo se o systém, který měl zajišťovat občanům USA svobodu a s jeho pomocí oddělit centrální a státní moc, členské státy by neměly být na sobě závislé v oblasti sociální politiky (Elazar 1998: 23-32).

2 Federalismus jako slovo

Slovo federalismus vzniklo z latinského „foedus“, který v překladu znamená smlouva, úmluva (Fiala 2007: 31). Nejvíce se tento pojem spojuje s federací, což má i svoje odůvodnění. Oba termíny se odkazují k určitému druhu, svazku, jenž disponuje vysokou autonomií konstruktivních jednotek (Burgess 2000: 72). Rozdíl mezi těmito pojmy je ten, že na federalismus se pohlíží jako ideologii a řadíme ji spíše do politologické či filozofické vědy, kdežto federace je reálné politické uspořádání, jenž se vyznačuje rozdělením moci mezi jednotlivé vládní úrovně (Fiala 2007: 31). Obecně řečeno, hlavní složka federalismu je právě federace a oba tyto pojmy se odkazují na proces federalizace, který lze definovat, jako kdy dva či více států konstitutivních jednotek znázorňující jednotný svaz, který lze nazývat federální unií či konfederací. (Burgess 2000: 25). Lze tak konstatovat, že federace je předmět, jímž se federalismus zabývá.

U tohoto pojmu lze mluvit o problematické terminologii. Politický diskurz nabízí spousty možností. Největší problém je jeho četnost. Slovo federalismus lze pohlížet ve smyslu politickém, teoretickém, filozofickém, praktickém. V každé vědě je tento význam zcela odlišný. V politickém jedná o vytvoření systému a rozdělení dělby moci mezi jednotlivé aktéry. Ve filozofickém směru lze definovat jako myšlenky některých významných jedinců. Když se na výraz zaměříme hlouběji, politická teorie federalismus se definuje jako pojem, který charakterizuje vztahy mezi nezávislými jednotkami uvnitř státu a lze to chápat jako proces decentralizace či centralizace (Kratochvíl 2008: 25).

3 Federalismus jako pojem

Na federalismus lze pohlížet několika způsoby. Tato část nám bude sloužit k vysvětlení pojmu federalismus, co to vlastně je.

Federalismus je koncepce, která nám popisuje a obhajuje spojování nezávislých jednotek, suverénních států do institucionalizovaného svazku federace (Grospič 1992: 71). Základní rozdělení federalismu je na federalismus evropský a světový. Světový federalismus obhajuje vznik globální federace, za to ten evropský federalismus se vyznačuje budováním federace. Nemusí se jednat pouze o ústavní formace. Lze na něj pohlížet jako na způsob vládnutí, který se vyskytuje uvnitř politického systému a může utvářet vhodné podmínky pro fungování ekonomického či sociálního sektoru. Jedná se o protipól centralismu, unitarismu a zahrnuje několik integračních hnutí (Grospič 1992: 71).

Federalismus lze rozlišovat dle charakteru na:

Duální federalismus: Striktní rozdělení moci mezi federální vládu a státní vládu. Vlády jsou od sebe oddělné, nezávislé. Je zde uplatňována tzv. Dualistická koncepce, která vymezuje, co může federální vláda, a co můžou státní jednotky. Na tomto principu je založen současný americký systém (Intergovernmental Relations 2012: 137).

Korporativní federalismus: Prolínání kompetencí jak federace, tak regionů. Tento typ federalismu je uplatňován v současné Spolková republika Německo (Intergovernmental Relations 2012: 138).

Fiskální federalismus: Víceúrovňové uspořádání rozpočtové soustavy příslušné země. Existuje objektivně, bez ohledu na formu státu a veřejnou správu. Praktickým příkladem je pravomoc Kongresu, který řídí státní rozpočet (Jílek 2008: 16).

Kreativní federalismus: Tento typ federalismu byl uplatňován v 60. letech, vládního období Lyndona B. Johnsona. Vyznačovaly se vztahy mezi federací a státy, pro něž bylo typické plánování a rozhodování napříč všemi úrovněmi státní správy a soukromého sektoru. Podporoval začlenění nižších společenských vrstev a vytvořil tzv. Velkou společnost. Vznikaly nové projekty, které podporovaly státní a místní správu (Intergovernmental Relations 2012: 139).

Nový federalismus: Vyznačuje se návratem práv lokální a státní správě a přenesení moci federální vlády na vlády státní. Obecně lze říct, že se hledal způsob zavedení decentralizovaného řízení federální úrovni a zároveň efektivní činnost národní vlády (Intergovernmental Relations 2012: 140-141).

Federalismus se vyznačuje spojitostí různosti a jednoty, což znamená politickou integrací a právně autonomních jednotek. Významným prvkem federalismu je koordinace. To lze vysvětlit jako spolupráci mezi jednotlivými státními jednotkami. Máme-li se bavit o rozhodujícím faktoru, kterým je právě zmíněná koordinace, bavíme se o federaci. Pakliže se koordinační vztahy řeší ve prospěch členů, jedná se o konfederativní státní spojení. Ve federaci lze mluvit o silných národních vládách, ale je nutné zdůraznit, že podstata federalismu nespočívá v nadřazenosti a podřízenosti, ale kooperaci a koordinaci. Dalším znakem federalismu je dualismus, lépe řečeno pluralismus samostatných jednotek, které náležejí federálnímu státu (Grospič 1992: 71). Jeden z nejdůležitějších znaků federalismu je subsidiarita. Subsidiaritou rozumíme podporu, či pomoc. Tím se rozumí, že větší samostatné jednotky plní ty úkoly, které ty nižší jednotky nemají v kompetencích, či je nejsou schopny splnit. Zároveň užší jednotky se starají o své přidělené úkoly. Je potřeba zdůraznit, že federalismus je spjat s principem dělby moci. Jde o vyvážení moci soudní, zákonodárné, výkonné, a to na základě systému brzd a protiváh (Grospič 1992: 71). V unitárních jednotkách se neuplatňuje v takovém rozsahu, jako ve federálních útvarech.

3.1 Stupně Federalismu

1. Federace označuje typ státoprávního uspořádání, které nepodléhá mezinárodní smlouvě, ale jednotné ústavě, která vymezuje práva mezi federálními státy, členskými státy a s členskými státy navzájem. Federální stát disponuje svrchovaností, jež je rozdělena mezi federaci a členské státy. Uplatňuje se zde dělba moci, tj. federálním zákonodárstvím, výkonnou a soudní mocí. Všechny federální zákony a předpisy jsou platné ve všech členských státech federace, mohou se zde vyskytnout anomálie ve vztahu

federálního a republikového zákonodárství, ale i přesto je nutné dodržovat svrchovanost federální ústavy jako základ federální ústavnosti a justice. Možnost existence dvojího státního občanství. Jedná se o státní občanství federální a státní občanství členského státu federace. Federální ústava vykazuje pravomoce mezi federacemi a republikami. Federace se charakterizuje dvojím právem, které se opírá o ústavu federace a ústavu členských států. Institucionální struktura federace zajišťuje účinný vliv členských států federace na výkon státní moci na federální úrovni (Grospič 1992: 73-74). Mezi federace řadíme Rakousko, Belgie, USA, Kanadu.

2. Konfederace je založena na mezinárodní spolupráci, kde státní suverenitu mají členské státy, které rozhodují o právních otázkách na svém území. Pokud by mělo dojít ke změně státního území, je to pouze věc členských států. Kolektivní záležitosti jsou rozhodovány společnými orgány, které tvoří zástupci jednotlivých členských států. Konfederace nemůže vydávat právní předpisy náležité občanům, otázky zákonodárství si řeší výrazně členské státy. V konfederaci neexistuje dvojí občanství, jako tomu je ve federaci. Členské státy konfederace mohou kdykoliv vystoupit z uspořádání. V současné době lze mluvit o Švýcarsku.

3. Liga je sdružení politických samostatných jednotek, jež se spojily za stejným cílem. Nejčastěji své účely plní přes vládní orgány, a to přímo společnou vládou, či sekretariát. Platí zde i možnost o vystoupení z ligy. Typickým příkladem je jihovýchodní Asie (ASEAN).

4. Kvazifederace je označení politických systémů, jež kombinuje znaky více politických systémů. Lze mluvit o systému, který splňuje znaky federace pro státní zřízení, ale způsobem vládnutí je podobné spíše unitárnímu systému. V současné době označujeme Rusko jako kvazifederální systém. (Elazar 1995: 2-5). Dle ústavy je Rusko charakterizováno jako poloprezidentská republika. Nicméně ale skutečný politický režim se poměrně za krátkou dobu razantně vyvinul. Příkladem může být slabší postavení bývalého prezidenta Borise Jelcina po prosazení ústavy, postupnou centralizací moci a následně sounáležitosti mezi prezidentem a parlament, jak u bývalého prezidenta Dimitrij Medveděva, tak i současného prezidenta Vladimira Putina. Dnes lze charakterizovat ruský politický systém jako praktický

superprezidencialismus. Praktický superprezidencialismus lze charakterizovat jako situaci, kdy exekutivní aparát převyšuje svou velikostí a svými zdroji všechna mocenská centra. Hlava státu má schopnost vládnout prostřednictvím svých vydaných dekretů a zcela kontroluje finanční zdroje (Hloušek et. al. 2011: 111).

5. Kondominium je zřízení, které je pod správou dvou či více různých států. Většinou se jedná o menší státy, například Andorra.

6. Přidružený stát funguje na základě dohody, kdy se jedná o malé jednotky, které jsou spojeny s větším státem, přičemž menší jednotky si ponechávají větší míru autonomie. Příkladem je San Marino, Vatikán (Elazar 1995: 5-7).

4 Federalismus jako teorie

V politické vědě se setkáváme s mnoha federalistickými přístupy různých autorů, jež patří mezi významné politiky či filozofy. Vzhledem k tématu mé práce se zaměřím na ty teorie, které se vztahují k Evropě, ale i na ty teorie, které vyplývají z obecného hlediska. V části jsem se zaměřila na teorie Jeana Moneta, Altiero Spinelliho, Richarda C. Kalergiho, Williama T. Rikera a Alfreda Stephana. Během padesátiletého vývoje integrace lze sledovat etapy, které se pojí s několika mezinárodními integračními teoriemi. Největší vývoj lze zaznamenat po druhé světové válce, kdy se nejznámější stoupenci evropské integrace upínali k vytvoření nadnárodní evropské integrace (Fiala 2007: 43).

Z obecného pohledu v této části použiji pohledy dvou známých politologů, a to Williama T. Rikera a Alfreda Stepana. Rikkerův přístup, který nese název „*coming toghether*“. Tato teorie spočívá převážně v tom, že nejdůležitějším důvodem pro vznik federalismu byl vojenský motiv. Motiv se vyznačuje v původní smlouvě, kde se nachází dva protipóly, a to vojenská obrana proti společnému nepříteli (Rodden 2006: 30). Pokud by byl oslaben vojenský motiv, vzniklé federace jsou podlomeny. Mezi vojenské důvody můžeme řadit události jako občanská válka v USA. Dle Rikera existují další dva důvody pro vznik federalismu, a to vlastenecký podnět, motiv pro tržní omezení. Vlastenecký motiv lze charakterizovat jako etnická loajalita k federaci. Posledním motivem je nastolení tržních omezení. Podnět lze považovat jako důležitý, poněvadž stál za vznikem Evropského společenství. Lze ho charakterizovat jako nastolení tržního blahobytu, který se vyznačuje volným vnitřním trhem, a dále může pronikat na jiné a větší trhy. Díky federaci je možné zavádět i silnější překážky a omezení ve prospěch obyvatelstva. Přístup spěje k vytvoření mocenského centra (Rikker 1996: 9-24).

Stepanův přístup pod názvem „*holding toghteter*“ je dosti odlišný od Rikerova přístupu. Dle něho není důležitý vojenský motiv, ale nutnost udržet si dané území a zajistit politickou a ekonomickou správu a vládu (Stepan 2006, 31). Přístup lze vysvětlit jako rozdělení suverenity mezi hlavní centrální vládu a nižší vládní úrovní (Hauge 2007: 288).

4.1 Evropský federalismus

V této části si představíme ve stručnosti pojem evropský federalismus. Pro tento model byl důležitý vzor americké federace. Sloužila jako inspirace pro evropské federalisty, kteří navrhovali vytvoření vládní jednotky, která by disponovala vytyčenými pravomocemi. Předpokládalo se, že model bude obsahovat vytvoření jednotné federální ústavy, která by rozdělovala pravomoci mezi jednotlivé členské země, národní či regionální organizace.

Evropský federalismus je nejstarší teorií integrace. Důvodem pro její prosazování bylo vytvoření nadnárodní autority, jež měla pomoci k sjednocení Evropy, jak z pohledu hospodářského, tak politického. Tato vysoce postavená autonomní jednotka měla zajistit kooperaci mezi jednotlivými státy, konkurenceschopnost a obranyschopnost (Kuklík-Petráš 2007: 112).

Teoretici hovoří o dvou základních modelech federativního uspořádání, a to anglosaském a kontinentálním. Anglosaský model vychází z centralizace a jeho hlavními znaky jsou rozdělení federální a státní úrovně rozhodování. Pro evropské státy tento typ není přijatelný. Kontinentální model vychází z decentralizace a jeho hlavními znaky je posilování samostatnosti federálních jednotek, přičemž nadnárodní rámec je úzce spojen s národními oblastmi. Tento model se v současné době aplikuje na některé evropské státy, jako například Švýcarsko, Rakousko, Belgie či Německo. Nicméně aplikace kontinentálního modelu na současnou Evropskou unii není možná. Důvodem je uplatňování některých federalistických principů v institucionální struktuře Evropské unie, jejíž model nelze označovat jako klasickou federaci (Fiala 2007: 57). „*Tuto kontinentální formu, kdy vedle sebe existuje systém federálních jednotek, aniž by federální stát měl povahu státu, lze pojmenovat jako konsociační federalismus*“ (Pinder 2000: 47). Existují debaty, které ukazují, že rozhodovací struktury stále více směřují ke korporativnímu federalismu, jehož charakteristikou je prolínání kompetencí ze státní úrovně na úroveň federální. To je doprovázeno i sjednocováním legislativy a odstraňování hospodářských, sociálních i kulturních rozdílů.

Nicméně toto označení se setkala spíše s negativními ohlasy, už jen kvůli rozhodovacím procesům Rady v Evropském společenství, které byly jednoznačně ukotveny v Římských smlouvách a potvrzeny Lucemburským kompromisem v roce 1965, tedy v době, kdy nedocházelo k omezování národní suverenity členských států (Fiala 2007: 58).

4.1.1 Panevropské hnutí

Panevropské hnutí je nejstarší evropské hnutí za starého kontinentu. Důležitá spojitost s federalistickou idejí je Panevropská unie, kde byla prosazena myšlenka nadnárodní integrace se zaměřením na Evropu (Burges 2000: 15). Panevropská unie byla prosazována ve 20. letech 20. století. Představitel této koncepce je Richard N. Coudenhove-Kalergi. Dle Kalergiho je největší problémem pro vytvoření evropského prostoru francouzsko-německá rivalita, komunismus, šovinismus, militarismus a vliv průmyslového komplexu (Coudenhove-Kalergi 1993: 93). Model Panevropské unie představoval první politický projekt, jež zobrazoval sjednocenou Evropu. Díky tomuto návrhu bylo vytvořeno Panevropské hnutí, které mělo spravovat profederální aktivity, které byly zajišťovány díky kontaktům významných politických představitelů. Projekt Panevropský model byl kladně přijat některými politickými osobnostmi jako francouzským ministerským předsedou Eduarda Herriotem (1872-1957), či francouzským ministrem Aristidem Briandem (1862-1932) s tehdejším německým ministrem zahraničí Gustavem Stresemannem (1878-1929). Nicméně i přes některé kladné ohlasy projekt nezískal potřebnou podporu evropských politiků a jeho zánik byl urychlen díky ekonomické krizi v třicátých letech. V roce 1932 byla Panevropská unie prosazována na třetím kongresu v Basileji, kde upozorňovala na rostoucí moc Německa a změny, které se odehrávají v Rusku po upevnění Stalinově moci. Během druhé světové války se Panevropská unie rozvíjela na bázi ekonomického a právního uspořádání poválečné Evropy. V té době vznikl plán, který předpokládal možnosti existence tří mocenských center, a to Panamerické federace, reformovaný Commonwealth a Panevropu. Vytvoření center mělo představovat „Spojené státy evropské“, které byly založeny na

spolkovém principu. Největší prostor pro vytvoření panevropské unie bylo období mezi dvěma světovými válkami. Nicméně následky druhé světové války přinesly odklon od řešení evropských otázek. To skončilo zavržením projektu Panevropského modelu. Dnes je zastáván takový názor, že přístup Richarda C. Kalergi je významný kvůli zdůrazňování občanského rozměru integrace. Obraz „Spojené státy evropské“ dle něho vychází z vůle občanů, ne z technokratických postupů (Fiala 2018: 39-40).

Hlavní myšlenkou pro sblížení evropských států byl technický pokrok. Dle Coudenhove-Kalergi nebyla přirozená míra vzdálenosti délka cesty, ale její trvání. Díky zmenšování vzdáleností se země stávají malé a dochází k jejich sblížení. Následné distanční sblížení se státy sdružuje i politicky. (Coudenhove-Kalergi 1939: 17). Mimo jiné nedocházelo k oddělování ekonomického rozměru evropské integrace od toho politického, poněvadž podle Coudenhově-Kalergiho nemá smysl vytvářet společný trh bez integrace. To by mohlo postupem času vést ke konfliktům. (Kučera 2009: 14-17). Ekonomickým vzorem pro Panevropskou unii byly Spojené státy. Právě jednotné uspořádání zapříčinilo značný hospodářský rozmach v USA. Vyplývá z toho už to, že po první světové válce se dostal dolar na žebříček světové měny. Co se týká Evropy, tak dle Coudenhově-Kalergi je evropská hegemonie ztracená. Řešení jejího obnovení je dle autora zrušení hranic, které by vedlo k setření národnostních rozdílů (Coudenhove-Kalergi 1993: 91).

4.1.2 Altiero Spinelli

Za dalšího největšího představitele evropského federalismu je považován italský politik a filozof Altiero Spinelli, jenž se proslavil svou vizí o sjednocené federalizované Evropě. Jeho dílo Manifest z Ventotene obsahuje analýzu důvodů, které vedly k druhé světové válce. Největší příčinu druhé světové války vidí v systému národních států uspořádaných podle principu suverenity. Spinelli ve svém díle tvrdí, že dychtivost po převládání a touha po ovládnutí vyústí v totalitarismus. V díle lze najít i odkaz na neúspěšné pokusy o udržení míru v meziválečném období, a to díky přihlášení k neutralitě či udržení mocenské rovnováhy. Dle Spinelliho je vytvoření Evropské federace zajištění budoucího evropského míru a taky

dodržování sociálních a politických práv všech občanů. Otázkami o vnitřním uspořádání státu se nezabýval. Nepředpokládal, že by se státy po druhé světové válce vzdaly suverenity. Cílem Spinelliho Manifestu bylo podat vizi o celoevropském hnutí a přesvědčit společnost o tom, jak přínosná by byla Evropská federace. Myšlenky z díla byly přijaty italskými skupinami odporu jako celek a od roku 1943 se začalo pracovat na této federalistické koncepci. O rok později od vydání díla na konferenci ve Švýcarské Ženevě vznikl dokument, který podporoval myšlenky federalizované Evropy, která obsahovala psanou ústavou, nadnárodní vládou a přímou odpovědnost evropskému lidu a armádou, jež byla pod kontrolou vlády. O uspořádání soudního a právního systému se diskutovalo později. Následně poté se začaly k této myšlence upínat i další státy a napomohly tak k rozšíření federalistické koncepce. V některých zemích federalistické skupiny během války působily izolovaně. Dle Spinelliho přístupu byl proces integrace záležitostí velkých skupin, které měli přesvědčit politické skupiny o této myšlence, získat jejich přízeň, aby odevzdali svou moc ve prospěch vyšší autority (Fiala 2007: 40-43).

4.1.3 Jean Monet

Druhým hlavním představitelem federalismu je francouzský politik a myslitel Jean Monet. Již na začátku první poloviny 20. století přišel s myšlenkou, jak vrátit federalismus a vznik nadnárodní vlády na program největších zástupců evropských vlád (Fiala 2007: 69). Monetova ideje spočívala v uspořádání evropské federace prostřednictvím sektorové integrace. Sektorová integrace odstraňuje překážky mezi jednotlivými sektory. Důvodem vzniku byl chtíč Francie k získání přístupu k německému těžebnímu průmyslu v oblasti Porúří, který v minulosti sloužil k vyzbrojení obou světových válek. Hlavním úkolem bylo získat přístup a nebýt závislý na německé vládě. Tento krok se setkal s negativními ohlasy ze strany Německa. Německo s Itálií chápaly zapojení integrace jako začátek poválečné znovunabytí práv pokus o normalizaci poválečných vztahů s evropskými zeměmi (Kunešová, Mrkvan 2005: 14). Hlavní úkol v sektorové integraci byla kompenzace ekonomických a geografických

odlišnosti, které byly mezi malými a velkými zeměmi Evropské sdružení uhlí a oceli (dále jen ESUO) (Fiala, Pitrová 2003: 54). Jean Monet přišel s návrhem o vytvoření společného trhu uhlí a oceli. Inspirací mu byl Robert Schumannem s jeho plánem z roku 1950, který předpokládal vytvoření organizace, která bude spravovat francouzsko-německé ocelové a uhelné zdroje. Jedná se o zrušení cla a další restrikce na trhu uhlí a oceli. Tento plán počítal s tím, že dojde k vytvoření společné ekonomiky s výrobky těchto států (Euroskop 2015). Díky tomuto návrhu otevřel novou fázi evropského integračního procesu, která byla založena na ziskovém principu. Kromě vytvoření nové vývojové etapy lze mluvit o přispění k nové integrační teorii neofunkcionalismu. Tato myšlenka není výsledkem velkých ústavních změn, které přebudují celé uspořádání státu, ale pouze pozvolným procesem, při němž dochází k připojování dalších států a budování nových vazeb mezi národními institucemi. Díky pozvolnému postupu nedochází k zpochybnění národní suverenity a díky tomuto je šance na vybudování federalismu dosti pravděpodobná (Fiala 2007: 69-70).

Alteriho Spinelli lze charakterizovat jako radikálnějšího. Jak je už zmíněno výše, jeho vize obnášela skokové změny, kterými by mohl být ústavní převrat. Změna měla být provedena prostřednictvím radikální demokracie, a to prostřednictvím evropských občanů, nikoli skrze politiky a diplomaty. Naopak Monetova vize spočívala v klidném až nenápadném přechodu s podporou politických elit jednotlivých zemí. Tuto metodu lze nazývat jako gradualistickou (Fiala 2007: 72).

5 Velké integrační teorie

Než se posuneme ke samotné evropské integraci, představíme si jednotlivé integrační teorie, které úzce souvisí s evropskou integrací. Tyto teorie nám pomohou vysvětlit a pochopit evropský integrační proces. V této části jsem použila dvě teorie vyplývající z mezinárodních vztahů. Těmito teoriemi jsou teorie realismu a neorealismu.

Teorie realismu říká, že jediný aktér mezinárodně politických vztahů je svrchovaný stát, který se pokouší o zachování či posílení vlastní moci. Hlavními znaky jsou ideologie, dodržování mezinárodního práva, mezinárodní organizace, které jsou podmíněny nacionálním zájmům velmocím. Můžeme vysvětlit dva realistické přístupy. První přístup se vztahuje k hegemonistické teorii, která říká, že v mezivládních politických vztazích je rozhodující moc. Nejvíce se tato teorie vztahuje k Schumannovu plánu, který stojí za založením Evropského společenství uhlí a oceli (dále už jen ESUO), jenž měl zajistit kontrolu Francie nad Německem. Konkrétně mluvíme o kontrole sektorové politiky Německa a její striktní dohled nad ní. Dále se hegemonistická teorie pojí se vznikem nových evropských institucí, a to je prosazování francouzských institucí, s úředním jazykem francouzštinou a zmocnění hlavních postů francouzskými politiky. Za tímto postojem stojí Jean Monnet. A jako poslední znak této teorie je zavedení Evropské měnové unie. Tento krok se setkal s negativními ohlasy. Převážně realisté a odpůrci Evropské měnové unie to klasifikují jako boj o nadvládu v Evropě (Fiala 2007: 221-222).

Druhou teorií vztahující se k evropské integraci je *teorie neorealismu*. Za touto teorií stojí politolog Kenneth Waltz. Teorie kladně hodnotí změnu poválečného uspořádání, přičemž klasifikuje změnu multipolárního mezinárodního systému za bipolární. S pojmem bipolární politika jsme se mohli setkat už dříve mezi dvěma velkými velmocemi, a to Spojenými státy americkými a Sovětským svazem. Nicméně principem této politiky je vytvoření prostoru pro bezpečnostní, ekonomickou a politickou korporaci mezi evropskými velmocemi. Federalistickou teorii jsme si přiblížili výše, nicméně i k ní se vztahují další teorie, které se pojí pouze s evropskou integrací (Fiala 2007: 221).

Jeden z hlavních způsobů uvažování o mezinárodních vztazích je teorie koncepce mocenské rovnováhy. Ta nám říká, že není pouze jedno centrum moci, ale jsou i jiná mocenská centra, která se snaží uplatňovat svůj vliv a udržet rovnováhu a stabilitu uvnitř mezinárodního systému. K tomuto konceptu se vztahuje Americká politika zadržování, kterou lze definovat jako sjednocení států západní Evropy, jenž má sloužit jako vyvážení vůči sovětskému vlivu a minimalizovat válečnou hrozbu v Evropě. Koncept mluví i o minimální možnosti konfliktu mezi evropskými velmocemi, díky němuž mohla být integrace uskutečněna. Možné konflikty se přesunuly mezi členy Evropského společenství. Mimo jiné i Schumannův plán lze přiřadit k tomuto konceptu mocenské rovnováhy. Vyplývá z něj totiž snaha o dosažení rovnocenné budoucí ekonomické moci Německa pomocí mezinárodní kontroly. Lze ho chápat jako pokus o renovaci mocenské rovnováhy (Fiala 2007: 219-221).

Další část bude věnována teoriím aplikovaným přímo na proces evropské integrace. Evropská unie je označována jako „*sui generis*“, což v překladu znamená, že nemluvíme o mezinárodní organizaci, ani o federativním, popř. konfederativním uspořádání. Klíčová integrační paradigmatata nám pomáhají definovat evropský integrační proces. Jejich vzájemné působení představuje teoretické zázemí evropských studií a současně i ideové a ideologické cíle pro další sjednocování. Základním rozdělením je na paradigma nadnárodní (supernacionální) a na paradigma mezivládní (intergovernmentální).

Teorie funkcionalismu se specifikuje tím, že jejím základem je liberální myšlení. Liberalismus připouští, že na základě politických vztahů může dojít ke konfliktu, ovšem v oblasti ekonomické se konflikt téměř vylučuje. Za hlavní protagonisty funkcionalismu lze řadit Davida Mitternicha a jeho práci *Working Peace System*, která vznikla v Londýně v roce 1944. Práce popisuje odmítavý způsob o pokus vzniku evropské federace, která stojí na základě mezinárodní smlouvy či evropské ústavy, jejímž východiskem je víra. Z tohoto díla vyplývá, že vývoj úspěšné evropské integrace je díky soustavnému a nepřetržitému činnému organickému vývoji,

který je uskutečňován v jednotlivých oblastech, což může značit cestu, díky níž lze dosáhnout míru. Teorii lze najít i pod názvem teorie větvení. To lze vysvětlit tak, že jedna spolupráce je vázána a vedena k další spolupráci, která se vztahuje na jinou oblast. Koncept je stavěn na vizi, že díky sektorové spolupráci lze dosáhnout úspěšné integrace, nebo minimálně podpořit její vývoj, a to i přes konflikty mezi státy (Fiala 2007: 62-69).

Teorie transakcionalismu navazuje na liberální tradici a navazuje na předchozí teorii, že díky zvýšeným obchodům lze přispět k většímu míru a korporaci. Teorie se vyznačuje výzkumným charakterem. Hlavní představitel je Karl Deutsch. Ten stanovil pro úspěšnou integraci tři podmínky: a) dostatečnou míru propojení mezi státy, b) vytvoření bezpečnostního sestavy a c) vzájemná úctu mezi elitami a občany ke společným institucím. Lze ji zařadit jako první teorii, která pracuje s empirickými daty, největší pozornost je směřována na vztahy mezi občany a institucemi. Nejvíce pracuje s pojmem bezpečnostní uskupení. Tím je myšlena skupina lidí, co se integrovala. Integraci lze chápat jako vznik asociace, která očekává obměny pomocí míru. Přejít mírové cesty vysvětluje řešení konfliktů mezi institucemi bez použití sil. Koncept vytvořil integrační stupně. Stupnice je sestavena 1. Společenství bez válek, 2. Pluralistické společenství podstatných politických hodnot, způsobilost vlád a politických elit vhodně odpovídat na vnější reakce a předvídatelnost zásadních elementů v chování mezi občany. Poslední stupnicí je 3. Amalgamované společenství, které lze definovat jako nejvyšší stupeň integrace, která splňuje 12 podmínek, které jsou důležité pro splnění správně fungujícího integrovaného celku, který je pod kontrolou jedné vlády, která se vyznačuje loajalitou občanů. Transakcionalismus sloužil k rozvinutí další teorie a tou je neofunkcionalismus (Fiala 2007: 72-80).

Teorie neofunkcionalismu byla považována za hlavní integrační teorii evropské integrace do 70. let 20. století. Tento koncept byl rozpracován politologem Ernestem Haasem v jeho díle *Jednotná Evropa*. Teorii lze definovat jako smíšení funkcionalismu a transakcionalismu. Neofunkcionalismus vychází ze zkušeností získaných studiem činností ESUO. Sám autor ale přiznal, že teorie ne vždy funguje. Jedním z hlavních

znaků neofunkcionalismu je, že hlavní aktéři jsou považovány za elity. Tím jsou myšleny představitelé podnikatelských svazů, byrokracie, odborů. Jedním ze základních postojů neofunkcionalistů je zkoumání názorů elit. Neofunkcionalismus je zastánce sektorového pojetí integrace, kdy právě integrace začíná ve stanoveném počtu zvolených sektorů, které se postupně se rozšiřují do dalších. K neofunkcionalismu lze řadit teorii přelévání a vytvoření zástupce Vysokého úřadu ESUO, jenž je nositelem hlavní moci a disponuje hlavní rolí při integraci. S neofunkcionalismem se pojí následná krize, která nastala díky nastupující politice Charlese de Gaulla nebo Lucemburský kompromis (Fiala 2007: 82-89).

Mezi další přístupy je řazena *teorie realistického intergovernmentalismu*. Představitel této teorie je Stanley Hoffmann. Přístup se vyznačuje spíše proti integraci. Mezinárodní systémy upřednostňují svou vnitřní logiku na základě odlišnosti domácích činitelů, situací a vnějších cílů. Upřednostňována je národní svrchovanost před nejistotou spojenou s integrací. Je zde rozlišována nízká a velká politika, přičemž v nízké politice je možnost přelévání. Zástupci těchto teorií je Andrew Moravcsik s dílem „Choice for Europe“ (Fiala 2007: 89-92).

Další teorií je *teorie interdependance a mezinárodních režimů*. Tato koncepce dle politologa Roberta Keohaneho vychází z toho, že Evropské společenství funguje jako síť, jejíž členové nejráději vstupují do interakcí mezi sebou, vnější okolí pro ně není tolik důležité. Vzájemná působnost se odehrává ve stylu „něco za něco“. Dochází i ke sblížení států, předávání suverenity, přičemž nedochází k situaci, že by státy byly sobě podřízeny. Tento koncept ukazuje, že integrace je výsledkem působení režimu postaveném na konvergenci národních zájmů. Na rozdíl od neofunkcionalismu je mezinárodní režim volnější (Fiala 2007: 92-95).

Poslední důležitou teorií je *teorie neofederalismu*. Neofederalismus byl rozpracován Carlem Friedrichem, který neofederalismus definuje jako vzájemné působení pěti důležitých odvětví. Rozdělení je uspořádáno dle stupnice od nejmenší k největší dělbě moci, a to místní, regionální, národní, nadnárodní a globální. Jestliže funguje vzájemná interakce těchto složek, federace může existovat bez jakékoliv nutnosti přijetí evropské ústavy, či

evropského občanství. Jedním z dalších badatelů teorie neofederalismu byl Fritz Scharpf, který poukazoval na problémy interakce národní a supernacionální hladiny v kontextu ES. Dalším představitelem je John Pinder, který zastává některé postoje směřující k neofunkcionalismu. Dle něho je federalismus sloučením neofunkcionalistických a federalistických prvků. Jako příklad lze uvést odmítání neofunkcionalistického tvrzení, že Evropská komise je hlavním článkem integrace, přičemž dle něho hlavní úlohu plní národní státy, konkrétně hlavní představitelé těchto států a jejich vzájemný respekt (Fiala 2007: 103).

Poslední teorií je *Teorie mezinárodního institucionalismu*, která zastává tézi o tom, že Jednotný Evropský akt (dále už jen JEA) je souhrn dohod mezi supernacionálními vládami a aspekty domácí politiky jednotlivých členských států. V časovém horizontu 80. a 90. let nastal konflikt mezi stoupenci neofunkcionalistů a federalistů a insitucionalistů. Skupina neofunkcionalistů a federalistů požadovala zdůraznění úlohy evropských institucí, a to že hlavní rozhodující článek v procesu integrace bude Evropská Komise a posílení role podnikatelských elit. Napříč těmto argumentům stoupenci mezivládního přístupu zastávaly klíčovou roli členů Evropského společenství, ne Evropské Komise, jako protější strany. Hlavní slovo v politice by mělo patřit nejvyšším představitelům těchto států, a to François Mitternadovi, Margaret Thatcherové a Helmutu Kohlovi. Dalším argumentem je to, že Jednotný evropský akt (dále už jen JEA) již nemá tak velký význam a malé státy Evropského společenství jsou pro zvýšení strukturálních fondů.

V neposlední řadě je méně významná role podnikatelských elit, spíše je nepodstatná (Fiala 2007: 106).

6 Evropský integrační proces

Než zahájím popis vývoje federalismu v integračním procesu, pokusím se přiblížit, jak vůbec integrační proces probíhal.

Integrací rozumíme průběh/proces, v němž hlavní politické elity, které se nachází v odlišných národních uskupení, jsou pomalu přesvědčovány o tom, aby své politické aktivity a loajalitu vedly k jednomu hlavnímu centru, jenž bude představovat legislativní rámec nad ostatními členskými státy. Dále se jedná o vytvoření a utužení vztahů mezi nově vytvořenými uskupeními, jež se původně označovaly za samostatné jednotky, a to s žádnou návazností na sebe. Evropská integrace vykazuje dva procesy, jenž na sebe navazují. Prvním je deputace politických pravomocí na nadnárodní úroveň a druhá je ucelení nové složky politických institucí, která disponuje výkonnou, zákonodárnou a soudní pravomocí (Kratochvíl 2008: 26).

Snaha o sjednocení Evropy probíhala již po 2. světové válce. Hlavním aspektem byla mezinárodní situace. Evropské státy se nacházely v různých situacích a klíčovým státem bylo v té době Německo. V roce 1946 vznikla platforma, zahrnující různá hnutí, jenž v roce 1947 vyústila ve Hnutí za spojenou Evropu. V roce 1948 se uskutečnila konference v Haagu, které se zúčastnili nejvyšší představitelé tehdejší politiky, a to Winston Churchill, Konrad Adenauer, Robert Schumann a Alcide de Gasperi. Na konferenci se debatovalo o návrzích pro vytvoření federalistické Evropy, přičemž několik prohlášení stálo za vznikem Rady Evropy. Ohledně odevzdání suverenity se v té době nemluvilo, jednalo se pouze o možném uspořádání Evropy (Fiala, Pitrová 2003: 45-47).

Pro posílení amerického vlivu v Evropě, která byla postižena válečným konfliktem, připravila Trumanova kancelář program finanční podpory. V roce 1947 vznikl námět na Marshallův plán, který obsahoval body, které vedly k renovaci poválečné Evropy. V roce 1948 byl přijat Kongresem a jeho s cílem bylo obnovení hospodářství a vytvoření společného obchodu. Následná realizace tohoto plánu dala vznik společnosti, jež byla pověřena realizací Marshallova plánu a správou Evropské hospodářské spolupráce. (Fiala, Pitrová 2003: 35) Společnost nesla název Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (dále už jen OEEC). Díky ní došlo ke

sjednocení 17 zemí, odstraňovala kvóty a sloužila jako možnost diskurzu o integračních snahách. Díky vzniku OEEC začala růst ekonomická spolupráce. Byly sníženy obchodní překážky a byla založena Evropská platební unie (dále jen EPU), díky níž došlo ke zlepšení evropského systému plateb. V roce 1950 se díky OEEC tvořil volný obchod 60 % z celkového privátního obchodu a v roce 1959 vzrostl až na 89 %. V roce 1952 Marshallův plán skončil a OEEC ztratila význam. V roce 1961 se OEEC proměňuje na Organizaci pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Baldwin, Wyplosz 2013: 35). V té době byla situace jednotlivých států různá. Nejvíce se poukazovalo na Francii, která požadovala kontrolu nad poválečným Německem, Velká Británie řešila otázky integrace. Na základě těchto okolností se řešila otázka, co by mělo tyto státy spojovat. Federalistické myšlenky v tomto případě byly nereálné (Fiala, Pittrová 2003: 31).

Na začátku 50. let vznikl Schumannův plán. Vrcholný představitel francouzského komisariátu je Jean Monet, přišel s návrhem, že by o uhlém průmyslu neměli rozhodovat národní státy, nýbrž nově nadnárodní instituce. Plán se zaměřuje na klíčový sektor uhlí a oceli a primárním cílem byla kontrola Francie nad Německem. Plán byl projednáván i se Spojenými státy americkými, kvůli vlivu jejich zájmů, a i přes to vše byl přijat kladně. Pozitivní přístup zachovalo i Německo, protože díky tomuto plánu zůstává v centru dění. Dne 9. května 1950 po zveřejnění Schumanova plánu byla Velká Británie dotčena, že nebyla o tomto kroku informována a plán odmítla. Na základě Schumannova plánu byla vytvořeno Evropské sdružení uhlí a oceli. Smlouva byla podepsána v Paříži, v roce 1951 šesti státy Francií, Německem, Nizozemskem, Holandskem, Belgií a Itálií. Velká Británie tento krok odmítla. Společenství bylo řízeno Vysokým úřadem a jednalo se o první organizaci, která byla založena na nadvládním principu a dá se o ní mluvit jako o základu Evropské unie. Hlavním cílem Evropského sdružení uhlí a oceli byl ekonomický rozvoj, růst zaměstnanosti a životní úrovně. Tento krok se neobešel bez negativních reakcí a problémů. Mezi ně lze řadit obcházení Vysokého úřadu a spory místních institucí. Po krizi ESUO, která nastala mezi Vysokým úřadem

a národními státy se dospělo k závěru, že integrace by se měla dál posunout (Janků, Janků 2010: 20).

V té době se začala řešit bezpečnostní politika. Vytvořilo se Evropské obranné společenství, které se zaměřovalo převážně opět na kontrolu nad Německem. Dále vzniklo Evropské politické společenství. To mělo za úkol koordinovat společnou zahraniční politiku. Obě snahy o posunutí integrace byly v této době neúspěšné. Politickou situaci ovlivnila smrt Stalina, neochota Francie přistoupit na podmínky Evropského obranného společenství a stále řešení poválečného evropského uspořádání na úkor bezpečnostní politiky. Na základě upadajícího významu strategických surovin jako je uhlí a ocel se trh začal zaměřovat na jiné komodity. I přes debaty, které polemizovaly o tom, že by se mohla vést pozornost na jiná odvětví jako je doprava a zemědělství, byla pozornost směřována na jadernou energetiku (Fiala, Pitrová 2003: 41-44).

Koncem 50. let se integrační zájmy začaly soustřeďovat na ekonomické odvětví. V roce 1957 byly podepsány tzv. Římské smlouvy, které založily Evropské hospodářské společenství a Evropské společenství pro atomovou energii. Tyto smlouvy podepsaly Francie, Spolková republika Německo, Itálie, Belgie, Nizozemsko a Lucembursko. Evropské hospodářské společenství (dále jen EHS) bylo vytvořeno na podporu ekonomického rozvoje, růstu zaměstnanosti a životní úrovně, ale zároveň i pro vytvoření celní unie. Evropské společenství pro atomovou energii (dále jen EURATOM) bylo založeno pro podporu výzkumu a jednalo se zároveň o vytvoření trhu s jadernými materiály. Organizační struktura byla tvořena Komisí s výkonnými pravomocemi, Radou ministrů jako legislativním orgánem, Parlamentním shromážděním a Soudním dvorem. Mimo výše zmíněné cíle smluv měla nová seskupení zlepšit situaci v oblasti zemědělství. Na základě vzniku těchto dvou společností začala měnit Velká Británie svůj přístup vůči evropské integraci. I přes negativní argumenty vztahující se k integraci začala Velká Británie připravovat svůj návrh čímž bylo Evropské sdružení volného obchodu (dále jen EFTA).

Organizace vznikla v roce 1960 a jednalo se o seskupení, které mělo přidružit již fungující organizace jako jsou ESUO, EHS, EURATOM.

Nicméně díky nedořešeným otázkám spojených s integrací, spolupráce nebyla umožněna. EFTA připojila státy jako Portugalsko, Rakousko, Švédsko, Norsko, Švýcarsko (Urwin 1995: 78-82).

Z celkového pohledu se období 60. let vyznačuje soutěžením dvou směrů, které ovlivňovaly podobu integračního procesu, a to federativního, který byl prosazován Německem a konfederativního, nebo známého jako gaullistického, který byl prosazován Francií. Vývoj integrace byl různorodý. Problémy nastaly při vyjadřování postojů tehdejšího francouzského prezidenta Charlese de Gaulla, neshodami ohledně pravomocí instituce Evropského parlamentu (dále jen EP) a financování Společné zemědělské politiky. V roce 1961 byl předložen první Fouchetův plán, který byl pokusem o přímější spolupráci mezi zeměmi. Hlavním cílem bylo posílení pravomocí nadnárodních institucí do rozhodovacích procesů Společenství, které díky tomu neslo prvky konfederativního uspořádání. Menšími státy byl plán vnímán negativně, dokonce byl díky svému charakteru ve střetu s kontraktem o EHS. V roce 1962 byl předložen druhý Fouchetův plán, který se vyznačoval nadřazováním politické unie nad EHS. Byl také odmítnut.

O rok později, tedy v roce 1963 byla mezi Francií a Německem podepsána smlouva o vzájemné spolupráci, která nese název Elysejská smlouva. Hlavním bodem smlouvy byla povinnost konzultace zahraničně politických otázek, mj. zahrnovala také řešení oblasti obrany, vzdělávání a spolupráce mládeže. Další spory se týkaly Společné zemědělské politiky (dále jen SZP). Na tu nejvíc upozorňovala Francie, která prosazovala ochranu vnitřního trhu, dosažení soběstačnosti a zajištění cenové stability zemědělských produktů. To vše mělo být dosaženo díky fondu, který byl vytvořen z dovozních daní a měl být financován přímými platbami států. Komise předložila návrh na krytí nákladů SZP, který byl hrazen vlastními zdroji. Následně na to byla vytvořena Politika prázdných křesel, což v praxi znamenalo sedmiměsíční nepřítomnost Francie na zasedání Rady. Díky jednání týkající se budování celní unie mělo EHS přistoupit k většinovému hlasování v Radě, což Charles de Gaulle odmítl a požadoval zachování jednomyslnosti. V roce 1965 podepisují členské státy Slučovací smlouvu, která zakládá jednotné orgány pro všechna tři doposud vzniklá společenství

EHS, ESUO a Euratom. Po jejím podepsání v roce 1967 se začal používat označení Evropské společenství (dále jen ES) V roce 1966 byl nalezen tzv. Lucemburský kompromis, který upravil přijímání návrhů. Touto dohodou se Francii podařilo prosadit svůj požadavek zachování jednomyslnosti při hlasování v případě důležitých rozhodnutí, tzn. že každý člen EHS měl právo veta. Ke konci roku vznikla celní měnová unie, která byla založena na zavedení jednotného celního sazebníku pro celé ES na zboží dodávané do třetích zemí, zrušení všech celních poplatků (Urwin 1995: 101-113).

V roce 1969 byl svolán Haagský summit. Ten měl dokončit rozpracované projekty, navrhnout nové projekty na rozšíření a prohloubení integrace. Jednalo se o dokončení společného trhu, řešení a financování SZP, spolupráce zahraniční politiky rozšíření o členství dalších států. Summit přinesl další poznatky k prohlubování integrace. Těmi bylo nalezení způsobu pro získání rozpočtových zdrojů a zavedení dalších zdrojů, tj. podílů nepřímých daní. Co se týká rozšiřování ES, tak to bylo uskutečněno až po odchodu Charlese de Gaulla. V roce 1973 se ES rozšířilo o Dánsko, Irsko a Velkou Británii. Vstup do společenství nebyl pro Velkou Británii tak snadný, protože požadovala splnění spousty podmínek pro její členství, např. společnou zemědělskou politiku (Fiala, Pitrová 2003: 70-71). Velkým mezníkem integrace v roce 1974 na Pařížském summitu bylo rozhodnutí o vzniku Evropské Rady. Tato instituce byla brána jako setkání nejvyšší úrovně, tzn. nejvyšších představitelů členských států. V roce 1979 se konaly první přímé volby do Evropského parlamentu, které měly posílit legitimitu Evropského společenství (Fiala, Pitrová 2003: 75).

Osmdesátá léta znamenala pro vývoj evropské integrace další rozšíření členství, tentokrát o státy jižní části Evropy. Konkrétně jde o Řecko, Portugalsko a Španělsko. Toto období znamenalo velký krok pro budoucnost Evropské unie (Horčíča, Kovář 2005: 59). V roce 1985 vzrostl vliv Evropské Komise díky vedoucí úloze J. Delorse, došlo k posílení Evropského společenství a k dokončení jednotného trhu (Bílá kniha o vnitřním trhu). Důležitým dokumentem byla Schengenská dohoda, která odstranila kontroly na vnitřních hranicích a zajistila koordinaci při ochraně hranic vnějších. Do vzniku Amsterdamské smlouvy nebyla tato dohoda součástí legislativy ES.

Jako o hlavním a nejdůležitějším dokumentem z tohoto období lze mluvit o Jednotném Evropském aktu (dále jen JEA), který obsahuje mnoho bodů důležitých pro rozvoj evropské integrace.

Primárním cílem bylo dokončení jednotného trhu a mimo jiné i posílení pravomocí evropských institucí. Konkrétně se jedná o Evropskou Radu, která se stává součástí elementárního práva Evropského společenství, posílení Evropského parlamentu, jakožto instituce, která řeší mezinárodní smlouvy, společný trh a řeší členství nových zemí. Výsledkem JEA je vytvořit do roku 1993 jednotný trh, rozšíření oblastí pro rozhodování Evropské Rady na základě kvalifikované většiny a řešení zahraniční politiky. (Fiala, Pitrová 2003: 88-90). Smlouva Jednotný evropský akt byla sjednána na mezinárodním principu 17. února 1986 a v platnost vstoupila v roce 1987. Pakt byl podepsán v Lucemburku (Urwin 1995: 230).

V roce 1985 se stává předsedou Evropské komise Jacques Delorse, který stojí za spoustou reformních kroků, a to zejména za snížení výdajů na Společnou zemědělskou politiku či financování kohezní politiky. V roce 1989 vyšla analýza Delorovy zprávy a začaly se řešit otázky sociálního sektoru. Největší výhrady k celkovému uspořádání a reformám měla stále Velká Británie, která podporovala pouze ekonomickou integraci (Fiala, Pittrová 2003: 92-93). Na začátku 90. let se začala formovat smlouva o Evropské Unii, která zahrnovala jak měnovou, tak politickou politiku. Tuto smlouvu známe pod názvem Maastrichtská smlouva (Fiala, Pittrová:2003, 96).

V této teoretické části jsem představila federalismus z různých hledisek, a to jak jeho historii, lingvistický význam slova a členění federalismu podle různých přístupů a teorií. Ve své práci jsem se nejvíce zaměřila na evropský federalismus, vývoj a důležité mezníky evropské integrace do 90. let 20. století.

7 Maastrichtská smlouva

Velký zvrat v mezinárodním prostředí nastal na začátku 90. let 20. století. Změny se týkaly převážně Evropského společenství. Hlavní událost nastala v Německu, kdy 9. listopadu 1989 byla svržena Berlínská zeď. Symbolické svržení Berlínské zdi zapříčinilo rozpad bipolárního uspořádání a krom toho došlo i ke zrušení vedoucí úlohy komunistických stran téměř u všech zemí střední a východní Evropy (Fiala-Pittrová 2003: 124). Dalšími zvraty probíhající na Evropském kontinentu byla Jugoslávská krize, či rozpad Sovětského svazu. Tyto události nabírají světového významu a lze říct, že dosti ovlivnily tehdejší situaci v Evropském společenství. Reakcí ze strany ES byla diskuze, která projednávala hospodářskou a měnovou unii. Mimo hospodářských změn ES muselo začít řešit oblast zahraniční politiky, ve které díky probíhajícím událostem byla zjištěna nedostatečná míra nástrojů k řešení těchto situací (Plechanovová 2004: 101).

Na základě událostí, Evropská komise (dále jen EK) době pod vedením Jacquese Delorse, vytvořila návrh smlouvy, jež představovala pilířovou architekturu. Smlouva byla rozdělena do třech pilířů a každý obsahoval různé oblasti spolupráce (Plechanovová 2004: 102).

Smlouva byla podepsána 7. února 1992 v Maastrichtu. Mezi federalistické znaky lze řadit upevnění Evropského společenství na nadnárodní charakter, zejména v oblasti týkající se zahraniční a bezpečnostní politiky (Fiala – Pitrová:2003, 128). *Maastrichtský chrám* byl složen ze tří oddělených pilířů, jenž každý obsahoval různé rozhodovací pravomoce (Burgess 2000: 208). I přes to, že Evropská unie byla označena za aktéra mezinárodních vztahů, tak nebyla právně „umocněná“, přičemž jednotná právní subjektivita je jedním z hlavních znaků federalistického uspořádání. Lze tomu porozumět tak, že v případě, že Evropská unie bude pod subjektem vlády zákona a bude spadat do soudních pravomocí Evropského soudního dvora, lze mluvit o federalistickém zřízení. Ve smyslu komparace s JEA nebyl Maastricht do takové míry ovlivněn federalismem.

7.1 První pilíř

První část chrámu zajišťovala legislativu Komise. Státy částečně přesunuly svou suverenitu na národní instituce jako Evropský parlament, Evropskou Komisi, Evropskou Radu a Soudní dvůr. Hlavním přínosem bylo oficiální zavedení občanství Evropské unie a respektování pravomocí organizačně nižších úrovní, respektive principu subsidiarity (Nugent 2010: 56). Dalším významným krokem bylo vytvoření nového legislativního procesu spolurozhodování. Tento krok se týkal převážně posílení pravomocí Evropského parlamentu, který díky této nové proceduře mohl nově vetovat nové zákony a vyzývat Evropskou komisi k předložení legislativních návrhů, týkající se naplnění smluv (Plechanovová 2004: 103). Parlament nově získal pravomoc jmenování ombudsmana, jehož funkce se týká řešení stížností občanů na evropské instituce (Nugent 2010: 57). Dalším úkonem bylo rozšíření hlasování pro kvalifikovanou většinu v Radě ministrů (dále jen Rada EU), prodloužení funkčního období Evropské komise na 5 let, vytvoření nového poradního orgánů pod názvem Výboru regionů. V neposlední řadě došlo i k posílení pravomocí Soudního dvora, který získal pravomoc udělování pokut členským státům z důvodu provinění či zanedbání komunitárního práva (Nugent 2010: 57).

V neposlední řadě první pilíř řešil situaci ohledně vytvoření jednotné a měnové unie. Proces byl rozdělen do tří částí, mělo dojít k ustálení měnových kurzů a vytvoření Evropské centrální banky (Nugent:2010, 58). Na závěr lze říct, že první pilíř obsahuje prvky federalismu a díky politickému sjednocení se přibližuje k federálnímu uskupení. Mezi tyto prvky federalismu řadím posílení kompetencí nadnárodních institucí, převážně Evropského parlamentu a Evropského soudního dvora. Mezi další federalistické znaky lze řadit i pokusy o vytvoření jednotné měnové unie.

7.2 Druhý pilíř

Druhá část Maastrichtského *chrámu* se týkala společné bezpečnostní politiky. Díky Maastrichtu je otevřena nová oblast spolupráce. Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku (dále jen SPOZP) lze totiž rozdělit na dvě části, přičemž zahraničně politická pokračuje v rámci Evropské spolupráce ale

druhá část, bezpečnostní politika, je označována jako nový aspekt spolupráce (Fiala-Pitrová:2003, 132). Tato oblast politiky se řadí mezi důležité mezníky spolupráce. Význam politik je de facto stejný, jako myšlenka o vytvoření Evropského společenství. Problém nastal v tom, že jednotlivé státy nebyly ochotny předat svou suverenitu v této oblasti nadnárodním institucím. I přesto, že od druhé světové války se nekonala žádná podobně rozsáhlá válka, tak státy byly hlavně ovlivněny předchozími konflikty konající se na Evropském kontinentě (např. válka v Jugoslávii). Hlavním cílem členských států bylo chránění svého území. I přes tyto okolnosti kontrakt mluví o prohloubení společné obranné politiky, která je považována jako hlavní součást tohoto pilíře. Prohlubování by nemělo mít vliv na vztahy k NATO (Fiala-Pitrová 2003: 132). Cílem vytvoření SPOZP politiky je chránit hodnoty, základní zájmy a nezávislost Unie, posílení bezpečnostní politiky Unie a jejich přidružených států, udržet mír a posílení mezinárodní bezpečnosti v souladu s chartou OSN, jakož i se zásadami Helsinského závěrečného aktu a cíl Pařížské charty, podporovat mezinárodní spolupráci, rozvíjet a upevňovat demokracii, a dodržovat lidská práva a svobody. Hlavním řídicím orgánem byla Rada ministrů a důležitými faktory byly společné postoje, které byly založeny na jednomyslnosti (Euroskop 2016). Na základě historických federalistických studií se právě bezpečnostní politika řadí mezi významné prvky a znaky federálního uspořádání. Aby splnila znaky federace, tak by tato oblast měla spadat pod správu nadnárodní instituce, která zajistí mír mezi státy. V tomto případě to nelze tvrdit. Maastrichtská smlouva vytvořila základ pro SPOZP, ale rozhodující kompetence nedokázala přidělit nadnárodním institucím, a tak tyto pravomoce zůstaly na principu mezinárodního vládnutí. Tento pilíř nedisponuje tolik federalistickými prvky, spíše prvky pro vytváření mezinárodní organizace.

7.3 Třetí pilíř

Posledním pilířem Maastrichtského *chrámu* je spolupráce v oblasti justice a vnitra. (Euroskop 2016). Cílem této části bylo stanovit migrační a azylovou politiku, celní kontroly, boj proti drogové závislosti

a mezinárodnímu zločinu, soudní spolupráce v občanských a trestních záležitostech a policejní spolupráce (Euroskop 2016).

Třetí pilíř je podobného charakteru jako druhý. Jedná se o stanovení společných postojů, jejichž významy pro integrační proces jsou spíše nevýznamné. Tak jako v předchozí části se oba pilíře vztahují převážně na mezinárodní orgány. Nutno připomenout, že spolupráce v oblastech, které byly přisuzovány pouze národním státům, dostaly své místo i v mezinárodních smlouvách (Nugent 2010: 59).

7.4 Revize Maastrichtské smlouvy

V kontextu vytváření federalistické Evropy bylo vynaloženo mnoho úsilí, a proto federalistické prvky v něm jsou viditelné. Nicméně hlavním cílem bylo nastolení kvalitativního posunu od funkcionalismu ke konstitucionalismu a posílení pravomocí centrálních institucí. Tyto směry by vedly k úspěšnému vytvoření federální Evropy. Bohužel Maastrichtská smlouva nebyla adekvátním zdrojem této cesty. Krátce po jejím vstupu v platnost byla prosazena další revize (Burgess 2000: 212). Důvod k revizi byl převážně díky rozšiřování a prohlubování integrace. Nejprve se Unie rozšířila o státy Švédsko, Finsko, Rakousko. Norští občané opět odmítli vstup do Evropské unie (Fiala – Pittrová 2003: 133-139). Nešlo ale pouze o tyto tři státy. Díky snaze o vytvoření demokratického politického uspořádání v zemích střední a východní Evropy se otevírají evropským reformátorům nové příležitosti. Státy po pádu komunismu potřebují pomoc, a to zejména v ekonomickém sektoru. Tyto země poskytují další příležitosti o rozšíření evropského uspořádání a vytvoření nových ekonomických plánů (Fiala – Pitrová 2003: 143). Na základě nové mezinárodní situace se objevila nutnost nového finančního plánu, který napomůže k vytvoření nové společné zemědělské politiky. Dalším setrvávajícím tématem je společná měnová unie, která se snaží prosadit jednotnou měnu (Fiala – Pitrová 2003: 144).

Maastrichtská smlouva vyšla v platnost 1. listopadu 1993, ale než tento krok byl uskutečněn, vyskytla se spousta problémů, se kterými se evropští průkopníci dokázali vypořádat (Plechánovová 2004: 113-114). Smlouva i přes všechny změny, které mnohdy žádaly ústupky ze strany federalistů

a jejich pozic se jeví jako úspěšná. Co není bráno jako velký úspěch je úhel pohledu jednotlivých členských států, které nesouhlasily s uspořádáním SPOZP. Vyvrcholením byla konference uspořádána v roce 1996, kdy byla vytvořena tzv. reflexní skupina, která stanovila budoucí cíle Evropské unie. První bod byl přiblížit Evropu jejím občanům, druhý bod měl zajistit lepší fungování Evropské unie, třetí bod poskytnutí možností pro větší příležitosti mimo Evropskou unii. Dále se jednalo o posílení principu subsidiarity, rozšířit hlasování kvalifikovanou většinou v Radě, upravit možnosti o rozšíření a v neposlední řadě uznat, že Společná zahraniční a bezpečnostní politika není efektivní a je třeba její revize (Burgess 2000: 223).

V roce 1996 opět došlo ke mezivládnímu jednání o přezkoumání Maastrichtské smlouvy. Změny byly potřebné jak z vnějšího, tak vnitřního kontextu. Nejvíce se s problémy potýkaly sociální, bezpečnostní a ekonomicko-politické oblasti. Federalisté dospěli k názoru, že díky rozšíření se podporuje prohlubování integrace. Bohužel tomu tak doslova nebylo (Burgess 2000: 222).

8 Amsterodamská smlouva

Amsterodamská smlouva byla podepsána 2. října 1997, v platnost vstoupila 1. května 1999. Navazovala na Maastrichtskou smlouvu, ovšem změna byla taktéž v tom, že v době jejího formování byla Evropská unie rozšířena o další státy.

Amsterodamská smlouva vytvořila nový rozsah řešení problémů ve třech oblastech. Změřila se na oblasti vnějších a vnitřních věcí a řešení věcí v institucionálním kontextu (Plechanovová 2004: 146). Smlouva byla brána jako obnova stávajících stanovení, nikoliv jako nový kontrakt. S porovnáním s minulými smlouvami jako JEA, či Maastrichtská smlouva není její obsah tak rozšířený (Nugent 2010: 60-62). Nová opatření týkající se SPOZP jsou zavedení změn v hlasování kvalifikované většiny, týkajících se výjimečných případů, vytvoření konstruktivní absence, která vyjadřuje způsob hlasování, který je možný i přes nepřítomnost na dané akci a nemá to vliv na její průběh. V této oblasti byla zavedena nová pozice v oblasti týkající se Společné zahraniční politiky. Vykonavatel funkce vystupuje na postu Vysoký zmocněnec pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku. Jeho úkolem je asistovat Radě a být přítomen v jednání při řešení záležitostí vnějších vztahů Evropské unie. Mimo jiné tato funkce reprezentuje EU v oblasti zahraniční politiky. Posledním tématem jsou oblasti převážně humanitární a záchranné akce Evropské unie (Nugent 2010: 63).

V druhé části smlouvy, která se týká vnitřních věcí je projednávání imigrační a azylové politiky. Tuto oblast doposud řešil třetí pilíř Maastrichtské smlouvy, ale v rámci Amsterodamské smlouvy došlo k této obnově a důraz na tyto témata byl přesunut na věci vnitřní. Amsterodamská smlouva definovala pojem evropské občanství a vysvětlila ho tak, že lze tento pojem nadále používat, ale nelze ho používat jako synonymum pro občanství 11 členských států Evropské unie a stanovila právo komunikovat s evropskými orgány v 11 úředních jazycích. Smlouva se rozšířila o kapitulu Sociální charta, která se týká politiky zaměstnanosti. Mezi další dovětky se řadí témata politiky životního prostředí, sociální politiky a technologického rozvoje a výzkumu. Posledním odvětvím byla institucionální oblast.

Amsterodamskou smlouvou byl stanoven počet členů EP na 700, následně i posílení role Evropského parlamentu v procedurách spolurozhodování. Následně byly odstraněny určité kroky, které lehce oslabovali Evropský parlament ve vztahu k Evropské radě. Dále byly stanoveny nové způsoby volby předsedy Evropské komise, který je nominován Evropskou radou, následně na to musí být schválen Evropským parlamentem. Dříve byla potřeba konzultace, ta tímto byla zrušena. Evropská komise byla zbavena některých pravomocí, nicméně došlo i k posílení funkce předsedy. Posledním dovětek se týkal Soudního dvora, kde byla taktéž posílena jeho pravomoc (Evropský parlament 2020).

Z obecného federalistického pohledu je smlouva vnímána jako zklamání. Chybí zde výraznější řešení institucionálních změn, reformy bezpečnostní politiky, převážně chybějící prosazování principu jednomyslnosti v nově vzniklých imigračních a azylových politikách, nebo v neposlední řadě vynechání tématu zasahování britských, irských a dánských do volného pohybu v Schengenském prostoru. Amsterodamská smlouva nevykazuje federalistické prvky natolik jako její předešlé smlouvy. Smlouva by se dala definovat jako úspěšná z pohledu liberálního (Burgess: 2000: 248).

9 Smlouva z Nice

Krátce po Amsterdamské smlouvě byla vytvořena smlouva z Nice. Ta vycházela z mezivládní konference z roku 2000, podepsána byla 26. února 2001. Smlouva se potýkala s odmítnutím ze strany Irska, které ji nakonec po druhém referendu přijalo a smlouva vyšla v platnost v roce 2003. Obecně lze říct, že smlouva obsahovala několik revizí.

První revizí byla změna počtu eurokomisařů a europoslanců a dalších orgánů EU. Na maximální počtu se státy nedokázaly dohodnout, nicméně smlouva stanovila, že od roku 2005 bude Komise sestavena z jednoho zástupce za každý členský stát. V momentě, kdy počet států v Evropské unii dosáhne 27, bude nutno upořádat nové jednání, kde bude stanoven maximální počet komisařů (Nugent 2010: 64). Navyšování počtů se týkalo i europoslanců. V tomto případě se jednalo pouze o stanovení maximálního počtu europoslanců na 732. Důvodem navyšování bylo případné rozšiřování členských států Evropské unie (Nugent 2010: 64).

Další změna byla váha hlasů v Radě ministrů a rozšíření zón, v nichž místo jednomyslnosti uplatňováno hlasování kvalifikovanou většinou (Konig – Lacina – Přenosil 2007: 76). Jednalo se o reprezentaci malých států, jejichž vliv byl upřednostňován, aby vyrovnal sílu velkých států. Došlo i ke zvýšení procentuálního maxima pro hlasování kvalifikované většiny a to 62% celkové populace Unie přidružených států.

Změna se týkala i způsobu nominace předsedy Komise, či i schválení Evropské komise jako celku. Dříve byl způsob jednotného hlasování, smlouva z Nice posílila funkci předsedy EK, a to rozhodovat o působení Komise. Tím je myšleno rozdělení povinnosti mezi členy Komise, případně vyzvat k rezignaci některého člena (Nugent 2010: 63). Obměna se týkala Soudu první instance. Instituce byla implementována smlouvou, aby ulevila Evropskému Soudnímu dvoru od zátěže. Soudu první instance byly přiděleny práva projednávat případy ve velkém senátu o počtu jedenáct soudců a možnosti pojednávat více případů. Původně byla potřeba plenárního zasedání, které umožnilo projednávat případy Soudu první instance.

V poslední řadě se týká rozšíření spolupráce a posilování kompetencí Evropské Unie (Konig-Lacina-Přenosil 2007: 76).

V poslední řadě smlouva definovala nové postupy v boji proti organizovanému zločinu a následně vytvořila Evropský úřad pro soudní spolupráci. Dále se zaměřovala na reformy v boji proti sociálním vyloučení či modernizace systémů sociální ochrany (Nugent 2010: 65).

Lze říct, že smlouva z Nice přinesla největší rozšíření EU zatím ze všech. K Evropské unii se přidružilo deset států, a to Česká republika, Estonsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Polsko, Slovinsko, Slovensko. V té době se konala diskuze i pro přijetí evropské ústavní smlouvy. Smlouva z Nice ovšem nevykazuje téměř žádné znaky federalismu.

10 Vyjednávání Laeken o smlouvě o Ústavě pro Evropu

V roce 2003 bylo v belgickém Laeken uspořádáno jednání, kde probíhal diskurz na téma o budoucnost Evropy. Na základě debaty byl svolán Konvent, který měl vytvořit dokument, jenž popisuje příští podobu Evropské unie a obsahuje vodítka, jakým způsobem lze reagovat na případné výzvy, převážně světového rázu. Postavení Evropské unie bylo doposud stálé, a to jak ze strany občanů, tak i představitelů byla vycítěna potřeba zaujmout nové postavení v mezinárodním společenství (Fiala-Pitrová 2003: 164).

Konvent zahájil řízení 28. února 2002, které bylo rozděleno do čtyř etap. Předsedou konventu byl jmenován tehdejší prezident francouzské republiky Valéry Giscard d'Estaing, další účastníci byli nejvyšší představitelé vlád, reprezentantů národních parlamentů, zástupců Evropské komise a Evropského parlamentů a v neposlední řadě přihlížející, kteří byli zvoleni z kandidátských zemí, mj. Rumunska a Turecka (Nugent 2010: 70). Italskému předsednictví Rady EU byl předložen v červenci 2003 výsledek Konventu a návrh smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu. Posléze byla svolána konference, jež měla projednávat tyto návrhy, nicméně jednání skončilo neúspěchem. Důvody neúspěchu tkvěly převážně v rozdílech mezi zeměmi. Konkrétně šlo o aspekty náboženství, které návrhy nezahrnovaly, či vynechání dodatku o společné obraně (Nugent 2010: 71). Summit v prosinci se také setkal s neúspěchem. Byla zde snaha o kompromis v počtu eurokomisařů a změna hlasovacího systému vážených hlasů v Radě (Nugent 2010: 71).

Ústavní smlouvu lze charakterizovat jako jednotný právní dokument evropské integrace, který měl nahradit Evropské společenství a piliřovou strukturu. Smlouva byla demokratického charakteru, vytvářela novou pozici ministra zahraničních věcí, sloučila dva posty, a to Vysokého zmocněnce pro Společnou zahraniční a bezpečnostní spolupráci a Komisaře pro vnější vztahy. Kontrakt se snažil o prosazení právní jednoty, proto byl zde kladen důraz na větší soudržnost a totožnost Unie. Byla zde i snaha o přesunutí piliře Policejní a justiční spolupráce v trestních věcech smlouvy EU a v neposlední řadě vytvořit stálého předsedu Evropské rady. Změny pro fungování Evropské unie nebyly tak zásadní, nešlo přímo o její obsah, ale

podobu. Chyběly zde body týkající se změn v oblasti financování, sociální politika, SPOZP (Nugent 2010: 73). Smlouva byla hlavním tématem z důvodu symbolického. Už od počátku byl zdůrazňován termín „ústava“, obsahovala smluvní zakotvení v podobě hymny a vlajky. Díky těmto znakům byla na smlouvu směřována pozornost, ať už ze strany obyvatel členských států, nebo příznivce Evropské unie nebo naopak i euroskeptiky. Její schválení probíhalo formou referenda (Nugent 2010: 78).

Ústava nebyla přijata kladně. Největší důvod odmítnutí byl převážně z jednotných symbolů. V té době se spíše řešili věci na úrovni domácí politiky než evropské. Na evropské úrovni se dosti řešila situace přijetí Turecka jako jednu z členských zemí EU (Nugent 2010: 74). Smlouva vyústila i v krizi Evropského společenství. Krize trvala kolem dvou let, kdy se řešilo, jak naložit s budoucností evropské integrace (Nugent 2010: 74).

11 Lisabonská smlouva

S ohlédnutím na minulé kontrakty si Evropská unie žádala o novou reformu. Poslední fáze evropské integrace byly zdlouhavé, dosavadní reformy nebyly dostatečně silné pro případ střetnutí se závažnějším problémem. Konvent v roce 2002-2003 přinesl spory ohledně nových institucionálních aktérech, či nastavení kritérii institucionálního rámce Evropské unie. Pozornost byla soustředěna i na iniciativu ze stran států či samotných unijních institucí. Institucionální otázky se dostaly do pozadí během mezivládního jednání italského předsednictví 2003, či díky ratifikační krizi ve Francii a Nizozemsku v roce 2005. Na povrch se dostaly při jednání o zmenšení Evropské komise, kde se doposud postupovalo podle pravidla jeden stát-jeden komisař. Lisabonská smlouva měla spoustu očekávání, převážně v institucionálních reformách (Šlosárčik 2013: 7-8).

Ve dnech 24. a 25. března 2007 se v Berlíně konal summit Evropské rady. Setkání nejvyšších představitelů se konalo díky oslavě výročí 50 let od podpisu Římské smlouvy, která založila Evropské společenství. Dalším bodem summitu bylo řešení dosavadní krize Evropské unie, na který mělo vliv krom jiných faktorů i nepřijetí ústavní smlouvy. Při této příležitosti byl sepsán dokument Berlínská deklarace, jejíž obsah nezahrnoval mnoho zásadních změn. V té době Evropské unii předsedalo Německo a hlavním cílem deklarace bylo uklidnit situaci po odmítnutí evropské ústavy v referendech ve Francii a Nizozemsku v roce 2005. Díky nesouhlasu i jiných států deklarace nezmiňuje termín evropská ústava, ale pouze se odkazuje na reformy, které mají postavit unii na „*obnovený společný základ*“ do voleb do Evropského parlamentu v červnu 2009 (Euroskop 2007). Už od počátku provázely deklaraci neshody, a ani tento dokument se nasetkal s kladnými ohlasy, převážně z důvodu, že nebyl znám jejich konkrétní obsah. Nicméně už tehdy bylo jasné, že je potřeba nové „euroústavy“, a to i přesto, že s termínem ústava se už pracovat nebude. V červenci 2007 byla zahájena konference, která měla vytvořit nový reformní dokument. Během října došlo k souhlasu jednotlivých států a vlád na summitu. V prosinci 2007 došlo k podpisu a sepsání Lisabonské smlouvy (dále už jen LS). K přijetí Lisabonské smlouvy nebylo potřeba uskutečnit referendum, krom Irska, kde

bylo vyhlášení referenda z ústavních hledisek nevyhnutelné. Napoprvé v Irsku došlo k odmítnutí. Evropští představitelé vytvořili mnoho ústupků kvůli Velké Británii, Polsku i České republice. Tyto země vyčkávaly s ratifikací do poslední chvíle. Německo čekalo s ratifikací na posudek, zda je smlouva v souladu s německým ústavním pořádkem. Kontrakt byl nakonec přijat v říjnu 2009, jak Irskem, tak i Českou republikou, Německem a Polskem. Smlouva vyšla v platnost 1. prosince 2009. Smlouva pozměňovala Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství. Nesplnila ovšem časový horizont Berlínské deklarace, nicméně obnovení společného základu do určité míry bylo splněno, ovšem nelze mluvit o posunu ke směru evropské federaci (Český rozhlas 2009).

V rámci institucionálních otázek bylo jisté, že Lisabonská smlouva projde určitými změnami, které zajistí efektivnější fungování institucí. První změna se týkala posílení role Evropské rady. Hlavním přínosem bylo zrušení rotačního předsednictví Evropské rady a zavedení jejího stálého předsednictví, které je navenek nejviditelnější (Tomalová 2013: 25). Evropská rada byla do roku 2009 neformálním uskupením a funkce předsedy Evropské rady byla neoficiální. Do této doby byla tato funkce zastávána prezidentem nebo předsedou vlády členského státu, který v daném období zastupoval předsednictví v Radě EU (Úloha předsedy Evropské rady: 2015). Dále měl být v rámci velkých států vytvořen post evropský prezident. Myšlenka postu evropského předsedy Rady nebyla zcela nová, s tímto pojmem se pracovalo už v minulých letech, konkrétně Giscard d'Estaing či Jacques Chirac (Tomalová 2013: 24-25). Funkce předsedy Evropské Rady bylo zakotvení zahraničně-politické funkce předsedy, který bude zastupovat Unii jako vrcholný představitel (např. summity se třetími státy), ale neměl by přebírat pravomoci Vysokého představitele Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku. Dále by měl být nestranný při jednání Rady, což by mohlo vést k lepšímu dosažení konsensu mezi jejími účastníky. Předseda je volen ER na dva a půl roku a neměl by vykonávat jinou funkci v členském státu (Janků, Janků 2012: 55). Dále byla vytvořena nová funkce Vysokého představitele Unie pro zahraniční a bezpečnostní politiku. Tato funkce vznikla z důvodu zajištění stability v odvětví bezpečnosti (Craig 2011: 88).

Vysoký představitel je odvolatelná funkce, zastává pozici jednoho z místopředsedů Komise, tzn. sloučily se dvě funkce Rady Evropské unie, a to Vysokého představitele pro zahraniční politiku a Komisaře pro vnější vztahy v jeden post, který je současně i místopředsedou Evropské komise. Došlo k tzv. personální unii, tím je myšleno propojení Rady a Komise (Váška 2013: 49-50). Hlavními povinnostmi je řízení vnější politiky EU, koordinace a vytváření společné bezpečnostní politiky a v neposlední řadě má povinnost vyjadřovat rozhodnutí EU v mezinárodních organizacích (Craig 2011: 89). Hlavní změny LS v Radě EU je způsob hlasování. Tento krok řešila předchozí smlouva z Nice. Smlouva zavedla nový systém hlasování kvalifikovanou většinou, které je založeno na formuli tzv. dvojí většiny z velké části. Tu je potřeba získat pro dosažení kvalifikované většiny, a tím pádem byl opuštěn tehdejší systém vážného hlasování. Přihlíží se na dvě kritéria a to počtu států a obyvatel. Inicivace změny hlasování byla ze strany Polska a v platnost tento způsob hlasování *by měl vyjít v platnost 1. k listopadu 2014* (Váška 2013: 52-54).

Lisabonská smlouva zavedla změny i v Evropském parlamentu. V prvé řadě šlo o snížení počtu členů. Před Lisabonskou smlouvou byl počet 785, nově se zavádí počet 751, s tím že počet na jeden stát je šest a maximální 96. Dále byly rozšířeny kompetence v oblasti legislativní, rozpočtové, politické kontroly a konzultace a možnost volby předsedy Evropské Komise (Fakta a čísla o Unii: 2020). Legislativní funkce v praxi znamená to, že Parlament rozhoduje o tom, zda legislativní akt přijme či ne. Zákonodárnou iniciativu má v případě jeho vnitřních záležitostech. V minulosti EP rozhodoval pouze o nepovinných výdajích. Nově Parlament může s Radou schvalovat rozpočet EU. V případě, že EP odmítne rozpočet, Rada ho nemůže přijmout a EK musí podat nový návrh. V případě odmítnutí rozpočtu Radou, EP by mohl většinou svých poslanců návrh přijmout. (Mazák 2011: 144) Krom posílení koordinace EP s jinými institucemi má novou pravomoc ve schvalování předsedy EK. (Geiger 2015: 813) Další změnou bylo postavení Rady Evropské unie. Nejprve se týkala změny role Generálního sekretariátu rady. Její pravomoci byly na základě Lisabonské

smlouvy oslabeny, místo zasahování do nových smluv, měla možnost připomínkovat konečnou úpravu obsahu textu (Váška 2013: 46-48).

Změny postihly i Evropskou komisi. Díky zrušení pilířové struktury Evropské unie Evropská komise nabyla nových pravomocí v oblasti policejní a soudní spolupráce v trestním právu. Další, a to velmi důležitou změnou, bylo její zmenšení. To se sice nestalo přímo Lisabonskou smlouvou ale až pár let po jejím v platnost. Pro období 2009-2014 se rovnal počet komisařů počtu členských států Evropské unie, po tomto období mělo Evropskou komisi tvořit pouze 18 osob a měla je stanovit jednomyslně Evropská rada. Dále jsou posilovány pravomoce předsedy Evropské komise, jako vybírat místopředsedu Komise nebo přimět komisaře k rezignaci bez toho, aniž by potřeboval souhlas kolegia. V neposlední řadě Lisabonská smlouva podporuje demokratickou legitimitu při jmenování předsedy Evropské komise. Evropská rada má povinnost brát na vědomí výsledky evropských voleb při navrhování kandidáta předsedy Evropské Komise. Funkce předsedy Komise jsou ohraničený vůči dalším institucím Evropské unie. Poslední změnou je dosažení nového postu Vysokého představitele Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku. Jedná se o funkci jednoho z místopředsedů Komise, který na základě své funkce odpovídá za věci, které se týkají vnějších vztahů a činnosti Unie (Váška 2013: 54-56).

V oblasti Evropské rady zůstaly po vstupu platnosti LS stejné. Evropská rada udává politické směry a priority, politické agendy s opatřeními, která řeší záležitosti, ať jsou pro fungování EU podstatné či nikoliv. Evropská rada se skládá z představitelů členských států, předsedy EK a stálého předsedy ER.

LS oproti původnímu dokumentu Smlouvě o ústavě pro Evropu nepotlačuje ani nekompenzuje původní kontrakty, naopak je upravuje a doplňuje, nepracuje s názvem „ústava“ ani s jinými symboly Unie, nezahrnuje Listinu základních práv, ta stále zůstává pouze prohlášena předsedou evropských institucí z roku 2007. LS upouští od nových názvů pro legislativní akty a zakládá nové oblasti spolupráce na evropské úrovni, například boj proti klimatickým změnám, či energetickou politiku (Nugent 2010: 79).

Přijetí Lisabonské smlouvy bylo plné očekávání, převážně z hlediska minulých dlouhých debat, a také díky symbolickému vlivu skutečnosti, že Lisabonská smlouva je konečnou smlouvou, která byla prezentována na bázi původního charakteru jako Smlouva o Ústavě pro Evropu. Nicméně ta byla odmítnuta francouzským a nizozemským referendem v roce 2005. Lze říct, že smlouva zdědila mnoho faktů z předchozí smlouvy, převážně co se týká legitimního fungování institucí (Parlamentní institut 2009). Nutno ještě zmínit, že v celém textu se pracuje s pojmem „Unie“ a ne „Společenství, jelikož Smlouva o založení Evropského společenství je přejmenována na Smlouvu o fungování Evropské unie (Fakta a čísla o Evropské unii 2020). Dost často se řeší otázka právní subjektivity EU po přijetí Lisabonské smlouvy. LS v otázce přístupu zavedla jediný předmět *mezinárodně-právní subjektivitu* Evropskou unie, která nahrazuje ES (Mazák 2011: 29). LS jasně stanovuje pravomoce EU. Rozděluje kompetence do třech tříd a to výlučné, sdílené a doplňující. Výlučné kompetence zahrnují oblast ekonomické oblasti např. celní unie, stanovování pravidel hospodářské soutěže v rámci vnitřního trhu, měnová unie aj. Aby bylo docíleno evropské federace, musely by výlučné kompetence zahrnovat převážně zahraniční a bezpečnostní politiku, což ve skutečnosti tak není. Lze tedy říct, že Unie postrádá významné kompetence pro federální řízení, jako daňovou, zahraniční a obrannou politiku (Parlamentní institut: 2008). I přesto, že má EU právní subjektivitu, má právo jednat pouze v rámci svých pravomocí, které ji byly svěřeny členskými státy. Evropská unie podléhá pak kontrole Soudním dvorem. Krom mezinárodního práva má právo interní, tzn. může získávat movitý i nemovitý majetek, či získává možnost vystupovat jako žalobce či žalovaný před evropskými soudy. Právní subjektivita posunula EU dopředu a celkově můžeme mluvit o kladných dopadech. Získala mezinárodní důvěryhodnost, je více integrovaná. To lze označit jako jednu z mála změn, která EU posouvá směrem k Evropské federaci. Nicméně inovace reagují převážně na problémy evropské integrace, ale i přesto je zřejmé, že jako smlouva nepřinesla tolik, kolik se očekávalo. Zůstává zachován zvláštní charakter Společné zahraniční bezpečnostní politiky a dominance Rady v této oblasti. Shrnutí je takové, že spoustu otázek zůstalo nevyřešených, a jejich vylnutí na povrch nastalo

v době, kdy byla třeba řešit jiné věci související s fungováním EU. Z obecného hlediska se Lisabonská smlouva zaměřila na Bezpečnostní a obrannou politiku. Pro tento obor byla vytvořena ucelená soustava úkonů. Jedná se o vytvoření spolupráce mezi státy, který chtějí řešit otázky tohoto charakteru v užším okruhu (Nugent: 2010, 83). I přes tento mechanismus je spolupráce v této oblasti stále založena na mezivládním jednomyslném dobrovolném principu.

Lisabonská smlouva se zabývala i případným vystoupením státu z EU. Podle LS má každý stát právo vystoupit z Unie v souladu se svými ústavními pořádky. V případě, že by se tak stát rozhodl, oznámí svůj úmysl Evropské radě. Dohoda se sjednává v souladu s čl. 188n odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie. Dle LS smlouvy EU pro daný stát přestávají být použitelné dnem vstupu dohody o vystoupení v platnost. Pokud k tomu nedojde, tak dva roky po svém oznámení z EU vystupuje. Stát má právo znovu zažádat o členství v EU (Francová 2009: 54). V praxi je tento proces trochu nejasný. Článek 50, výslovně neuvádí, zda po dvou letech přestávají základové smlouvy platit i přesto, že nebyly splněny podmínky pro vystoupení z EU. Ty jsou stanoveny v ústavách členských států. Dále není orgán, který je oprávněn k tomu, aby splnění předpokladů prozkoumal (Mazák 2011: 43).

Názory na smlouvu jsou různorodé. Pro příznivce Evropské unie je smlouva přívětivá, neboť nevykazuje žádné prvky, které by omezovaly reformy spjaté s tvořením jednotné Evropské unie. Zato pro euroskeptiky je dokument nedostatečný. Nejvíce vytyčují změny, které jsou nadnárodního charakteru (Nugent:2010: 80). Obecně lze říct, že smlouva nepřinesla tolik zásadních změn, jak mohlo být očekáváno. Nenajdeme v ní stimuly pro lepší snadnější vývoj integrace či vypořádání se z nečekanými změnami, či četné rozšíření pravomoci institucí Evropské unie. Zásadní změny lze nezpochybnat ani v oblasti Společné bezpečnostní a zahraniční politiky. Lisabonská smlouva přinesla spoustu reformních změn, ale v porovnání se Smlouvou o ústavě pro Evropu se liší de facto v názvu, nikoli v konspektu. Ve smyslu federativních otázkách jsou obě smlouvy velkým zklamáním. Nevykazují téměř žádné prvky federalismu, jedná se spíše o formování evropských institucí. A to spíše z formálního hlediska, či vylepšené organizace než

posilování pravomocí, či pomalého přesouvání pravomocí mezi institucemi, které vedou k jednotné právní subjektivitě. S porovnáním s JEA či Maastrichtské smlouvy je formát LS menší. Obě původní smlouvy měly průlomovější charakter díky rozšířením politik, nebo podáním nových rozhodovacích procedur (Nugent 2010: 84).

Kontrakt není výsledkem působení federalistických sil, ale setrvačnosti evropského integračního procesu. Smlouva o Ústavě pro Evropu nebyla přijata proto, že její obsah nebyl směřován k vytvoření federativní Unie. Jak už bylo několikrát zmíněno, přijetím Lisabonské smlouvy taky nebyl zaznamenán tak velký průlom, jak se očekávalo.

12 Strategie 2020

Během posledních let si prošla EU velkou hospodářskou krizí. Byla nutnost přijmout různá opatření, která měla zajistit ekonomickou stabilitu. Některé kroky se setkaly s osočením, že nerespektovaly demokratickou legitimitu, poněvadž byla nad právní rámce EU. Krize byla překonána a byl nový prostor pro všeobecný růst (Juncker 2014: 2). Koncept Strategie 2020 byla zahájena v roce 2010 a jejím primárním cílem bylo dosažení hospodářského růstu, vysoké zaměstnanosti a územní soudržnosti.

Konkrétněji strategie zahrnovala pět hlavních cílů:

- Dosažení 75% zaměstnanosti občanů 20-64 let
- Investování 3 % HDP do vědy a výzkumu
- Zvýšení kvality vzdělání: Ukončení docházky by mělo klesnout pod 10 % a vysokoškolského vzdělání by mělo dosáhnout až 40 % občanů
- Sociální začleňování a boj proti chudobě
- Řešení problémů změn klimatu: Emise skleníkových plynů by se měla snížit o 20 %, podíl obnovitelných zdrojů a energetická činnost by se měla zvýšit na 20 % (Evropa 2020 2015)

Hlavní úlohu ve Strategii 2020 plní Evropská rada. Každý rok hodnotí pokroky, případně přešlapy jak na úrovni členských států, tak i na úrovni EU. Dalším důležitým orgánem je Evropská komise, která sleduje průběh a vypracovává analýzu. Analýzy pak předává Evropské radě, která vydává reference jednotlivým zemím. Komise vysílá do každé země jednoho zástupce, který má za úkol zkontrolovat situaci v dané zemi. K naplňování cílů pomáhá Evropský parlament, pro který je celá strategie transparentní, poněvadž jak Rada, tak i Komise musí své kroky EP zdůvodňovat (Evropské orgány a instituce: 2014). Členské státy by měli jednou za rok vydávat dvě zprávy o svém pokroku. První zpráva se týká stability nebo konvergenčních programů, které se vydávají před schválením státního rozpočtu. Druhá zpráva jsou návrhy vnitrostátních reforem, související s plněním zadaných cílů (Členské státy: 2014).

13 Moderní pohledy na Evropskou unii ve spojitosti s federalismem

Na závěr jsem si vybrala pasáž, která nám ukáže názor současných vysoce postavených evropských politiků a znalců a jejich pohled na federalistickou Evropu.

13.1 Jeane Claude-Junker

Výčet z jeho projevu na schůzi o stavu Unie 2018, kde zmínka se vyskytují zmínky o jednotné Evropě. Bývalý předseda Komise je zastánce multilaterální dohod. Již v roce 2014 došlo k zahájení projektu evropské obranné unie, který nebyl přijat kladně. Nicméně jeho cíl není Evropskou unii militarizovat, ale chce více posilnit její obrannou politiku. Evropa musí být silná a jednotná, aby dokázala čelit vnějším či vnitřním hrozbám, čímž je myšleno terorismus, či klima. Dle jeho slov jednotná Evropa dokáže zvládnout globální digitalizaci, prosazovat práva a hodnoty a individualitu našich občanů. Dále ve zprávě je zmiňováno téma evropské suverenity. Evropská suverenita se neobrátil proti ostatním, neútočí.

Junker se nebál příchodu války, tu ani nepředpokládal. Nicméně klade apel na to, aby si lidé vážili míru, který v Evropě vládne. Nevylučuje však případné hrozby, které dle jeho slov mohou nastat kdykoliv. Nejvíce naráží na amerického prezidenta Donalda Trumpa, který více než jednou pochyboval o Severoatlantické alianci. Junker klade apel na evropskou bezpečnost. Evropská federace by dle něho dokázala zajistit vysokou úroveň evropské bezpečnosti, která by byla schopna reagovat na mocenské tlaky Ruska, Číny či USA. Jeho návrh bylo zrušení pravidla jednomyslnosti ve vybraných otázkách společné zahraniční politiky. Státy by měli rozhodovat spíše ve většinovým hlasování, z důvodu, aby jedna členská země nemohla brzdit všechny ostatní. I s touto inovací musely souhlasit všechny státy EU, přičemž většina z nich toto rozhodnutí odmítá. Jean-Claude Junker opakovaně zdůrazňuje, že silnější, jednotná Evropská unie neznámá potlačení suverenity členských zemí. V případě spojení jejich vliv může maximálně stoupat.

Jednotná Evropská unie dle Junkera dokáže občany ochránit před hrozbami, jako jsou migrace, terorismus, dále padl návrh o posílení evropské pohraniční stráže, který by měla mít víc jak 10 000 lidí. V případě, že dojde ke schválení Junkerova návrhu došlo by k posílení pohraniční stráže a v budoucnu by mohlo dojít k posílení společných evropských pohraničnicků. Evropští úředníci by takovému státu, pokud by žádal o azyl, mohli pomoci s vyřizováním žádostí a pomohli s vyhošťováním těch migrantů, kterým nebyla Evropou udělena ochrana. Takový migranti by následně byly posílány zpět do své domovské země. Společná zahraniční stráž by mohla dozorovat i v Africe. Většina států s návrhem souhlasí, ovšem pod podmínkou, že by to neznamenovalo přesun nových pravomocí do Bruselu. Pravomoc rozšířit pohraniční stráž by měl mít v kompetencích každý členský stát. Junker nesouhlasí s rčením, že dle jeho by měla být čistě federální Evropa (Hospodářské noviny 2018).

13.2 Evropské listy federalistů

V době spuštění Hospodářské a měnové unie (dále jen EMU) Vysoký představitel federální vlády Spojených států Robert A. Levine vydal článek s titulkem: Co Evropská unie potřebuje, je kopie „*Listů federalistů*“. Levine tvrdí, že pokud by chtěla Evropa dosáhnout úplné evropské integraci, měla by si vzít příklad ze Spojených států. Ekonomická reforma podle něho tou správnou cestou není. Tento článek byl vydán před více než 21 lety, následně na základě tohoto vydání se v roce 2012 shromáždila soukromá skupina třech federalistů, kteří vytvořili dokument Evropské listy federalistů, který se právě odkazuje na výše zmíněný článek. Dokument obsahuje 26 listů, kde je vysvětlováno, proč už Evropská unie nemůže využívat svůj operační systém a proč by se měla uvolnit cesta k federální organizaci. Soubor je zakončen návrhem kompaktní federální Evropské ústavy. Autoři jsou Leo Klinkers, Herbert Tombeur a Fernand Jadoul. Každý list obsahuje otázku a následně argumenty k ní.

Listy vysvětlují:

- 1. Podstatu intergovernmentálního systému EU a proč tento systém není vhodný k vytvoření evropské federace*
- 2. Proč by se měla EU federalizovat a jaké z toho plynou výhody.*
- 3. Z jakého důvodu všechny pokusy o federalizaci selhaly.*
- 4. Argumenty, že evropští občané by si měli federální ústavu navrhnout sami, jako to bylo ve Spojených státech amerických při tvoření Listů federalistů.*
- 5. Jaké konstituční a institucionální podmínky musí být splněny ke zajištění funkčního federálního systému (European federalist paper 2013-2014).*

Poslední 4 pasáže obsahují návrh federální ústavy, která vyplývá z podstaty z americké ústavy, obsahuje i menší množství prvků švýcarské ústavy, které jsou přizpůsobeny dnešní Evropě. Mimo autory dokumentu i tehdejší předseda José Manuel Barrosa, který uznával důležitost vytvoření federace. Evropští politici zastávali slovní uskupení federace národů. Nicméně vytvoření Lisabonské smlouvy k tomuto kroku nepřispívá. Listy federalistů byly přijaty kladně občany, proto i následně byl vytvořen návrh ústavy pro Evropu (Euroskop 2013).

13.3 Michael Burgess

Kromě historických debat je dle mého adekvátní popsat odborný pohled na současnou Evropskou unii. Jako patřičný názor jsem vybrala politologa Michaela Burgesse, který se právě na federalismus zaměřuje. Dle něho je pravděpodobnost, že správné fungování Evropská unie bude pouze díky federálním principům. Těmito federálními principy jsou myšleny existence Evropy, evropské identity a evropské jednoty. Evropa není unitární ani centralizovaný stát. Burgess chápe evropskou integraci jako pokus o napodobení moderních států, které se pokouší prosadit v globální politice. To ovšem s sebou přináší spoustu problémů, jako je např. nedostatečná institucionalizace. Je třeba posilnit pravomoci nadnárodních institucí nad mezivládními institucemi. To vše může vyústit v politickou unii, která má větší postavení než volný trh, ovšem menší než státní jednotka (Burgess 2000: 17). Lze tedy shrnout, že Evropská unie je neobyčejná organizace, ve které

jsou rozdíly v mezinárodních organizacích. Evropská unie má svou soustavu orgánů, která se vyznačuje kombinací nadnárodního a mezivládního přístupu. Evropskou unii lze označit jako „*sui generis*“, což v překladu znamená jedinečná, svého druhu (Zbiral 2007: 19).

Závěr

Práce poukazuje na jednotlivé prvky federalismu v období od 90. let. Na základě analýzy jednotlivých období lze říct, že v průběhu evropské integrace došlo k federalistickým krokům. Mezi tyto kroky řadím posilování nadnárodního charakteru Evropské unie, ať už prostřednictvím smluvních dokumentů nebo iniciativ, které posilování prosazovaly. Nejdůležitějšími tématy od vzniku Maastrichtské smlouvy se staly vytvoření SPOZP a její následný vývoj, odstranění nacionalismu, posilování pravomocí institucí, či vytváření nových pozic v evropských institucích. Během integrace lze označit různé projevy federalismu, které lze pokládat za více významné či méně významné.

Maastrichtská smlouva stojí za vytvořením nové politické a hospodářské struktury, a to převážně díky pilířovému rozdělení. Jako jedna z novějších smluv vyzdvihla postavení Evropského společenství, nicméně téma SPOZP a oblast vnitra a justice nechala na úrovni mezivládního principu.

Dalším kontraktem byla Amsterodamská smlouva. Amsterodamská smlouva sice zaměřila na institucionální otázky, konkrétně reformu Evropské komise a jejího formátu hlasování kvalifikovanou většinou tak, aby zvětšování počtů členů nebránila schopnost efektivně se rozhodovat. (Šlosárčik:2013, 7-8)

Smlouva z Nice je označována z federalistického pohledu jako zklamání, zaměřovala se spíše na otázky demokratického rázu, o institucionální reformě nebyla až tak velká zmínka.

Konvent v roce 2002-2003 přinesl spory ohledně nových institucionálních aktérech, či nastavení kritérií institucionálního rámce Evropské unie a nezaznamenala větší federalistické kroky a během ní došlo k rozšíření Unie. Významný důraz byl kladen na Smlouvu o Ústavu pro Evropu, která měla být svazujícím a všezahrnujícím dokumentem, jež měla nahradit Evropské společenství se svou pilířovou strukturou a jednotnou Evropskou unií. Nicméně smlouva je vyzdvihována jenom proto, že pracovala s termínem „ústava“. Z hlediska obsahu smlouva nezahrnovala změny takového rázu, které by dovedly Evropskou unií k jednotnému

federálnímu uskupení. Co smlouva dokázala je způsobit dvouletou krizi, která byla zažehnána přijetím Lisabonské smlouvy.

Lisabonská smlouva zrušila pilířovou strukturu, nahradila slovo „společenství“ „unii“ a vůbec poprvé je v unii přiznána mezinárodně-právní subjektivita. Lisabonská smlouva měla velká očekávání, její obsah naplňuje jisté znaky federace. Je ale nutné zdůraznit, že určité prvky byly obsaženy v předchozích smlouvách. Velký vliv na LS měla Smlouva o Ústavě, která byla odmítnuta díky představě silné integrace. Hlavní rozdíly mezi LS a Smlouvou o Ústavě bylo, že LS odstranila symboly EU, nepoužívala termín ústava a nenahradila pozici Vysokého představitele pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku ministrem zahraničí. Hlavním cílem bylo vyřešení otázek, které nastaly po velkém rozšíření EU, pozměnit institucionální rámec, určení funkcí vnitrostátních parlamentů a vyjasnit zastupování EU navenek. Lisabonská smlouva se setkala i s negativními ohlasy některých států, které nesouhlasily s jednotlivými pasážemi LS. I přes to vše se našly kompromisy, které umožnily vstup s platností od 1. 12. 2009. LS přinesla spoustu pozitivních změn a zajistila lepší vývoj demokratického uspořádání. I přes některé nesrovnalosti se její cíle podařilo splnit a tím zajistila posun ve svém vývoji k moderní demokratičtější organizaci.

O tom, zda je unie federální, či ne by se dalo polemizovat. Můj osobní názor je, že federace nejsou jen právní texty. Důležitý aspekt je vnímání společného citění a souznění obyvatelstva. K této spokojenosti lze dojít v případě, že obyvatelé se začnou považovat jako za občany celku a příslušnost k členskému státu budou brát jako doplněk. Příkladem tomu mohou být evropské federace, které se vyznačují vysokou vyspělostí. Odpověď na výzkumnou otázku, do jaké míry se vyznačoval federalismus od počátku 90. let je následující. Povaha Evropské unie se od 90. let změnila jak ve vnějších, tak vnitřních věcech. Mezi vnější podmínky lze řadit celkové konce bipolárního uspořádání, zrušení vedoucí úlohy Komunistických stran v některých zemích Evropy a začátek globalizačních procesů. Díky proměně několika režimů ve vybraných evropských zemích, došlo i k rozšíření unie. Do 90. let se Unie rozvíjela podle Monnetovy metody, nicméně právě od 90. let

byly přijímány smlouvy rychle, že v některých případech nebylo možné ani zaznamenat důsledky předchozích smluv. Počátky integrace od 90. let se mohl vyvíjet podle Spinelliho metody, nicméně ani tohle nelze říct jednoznačně, a to hlavně díky tomu, že nebyla přijata Ústava. Evropské společenství od svého vzniku se snaží prohlubovat evropskou integraci a posilovat pravomoce tak, aby to mělo minimální zásah do vnitřních záležitostí členských států. Hlavními cíli bylo udržení míru, vytvoření silné ekonomiky s jednotným vnitřním trhem a zajištění svobody svým občanům na celém území. Ano, federalismus se jednotlivými znaky s novými smlouvami prolíná. Ale nezasahuje do takové míry, jako ve smlouvách do 90. let. Postupný vývoj Unie spíše poukazuje na utvoření dobře fungujícího demokratického systému než na vytvoření federalistického uskupení. Většina smluv zavedla nové převážně institucionální reformy, nové funkce a způsoby hlasování. Pokud by smlouvy měly přinést větší míru federalismu, měly by se jejich obsah se více věnovat Společné bezpečnostní a zahraniční politice. Už v předešlých smlouvách se tento zdůrazňoval a o jejím propracování se jednalo už vícekrát. Důraz na SPOZP byl kladen více ve smlouvách do 90. let než v těch novějších. Proto lze i tvrdit, že současná Evropská unie se řadí mezi uskupení, které nelze označit za jednotné uspořádání. Evropská unie je specifická svým způsobem, lze ji rozdělit a každý kus zařadit do určitého uspořádání. Ale jako celek nikoliv. Mimo federalistické znaky lze ale i říct, že Unie se vyvíjí dopředu a zajišťuje adekvátní světovou reprezentaci v mezinárodním prostředí.

Zdroje

Baldwin, R., Wyplosz, Ch. 2013. *Ekonomie evropské integrace*. Praha: Grada

Balík, S, Balík, S. ml. 2005. *Právní dějiny evropských zemí a USA*. Plzeň: Aleš Čeněk

Burgess, M. 2005. *Federalis*. In Wiener, A., DIEZ T. (eds.). *European Integration Theory*, Oxford: Oxford University Press

Burgess, M. 2000. *Federalism and European Union: The Building of Europe, 1950-2000*. London: Routledge

Coudenhove-Kalergi, R. 1993. *Pan-Evropa*. Praha: Panevropa

Elazar, D. J. 1995. *Federalism: An Overview*. Pretoria: HSRC

Fiala, P. 2007. *Evropský mezičas*. Brno: Barrister & Principal.

Fiala, P., Pitrová, M. 2003. *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury

Fiala, P. – Pitrová, M. 2009. *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Fiala, Petr, Krutílek, Ondřej a Pitrová Markéta. 2018. *Evropská unie, 3 aktualizované vydání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury

Fiala, V. 2007. *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*. Olomouc: Periplum

Francová, J. 2009. *Lisabonská smlouva. Konsolidované znění smlouvy o Evropské unii a smlouvy o fungování Evropské unie. II přepracované a doplněné vydání.* Praha: Odbor informování o evropských záležitostech, Úřad vlády české republiky

Geiger, Rudolf, Khan Erasmus, Daniel, et al., 2015. *European Union treaties: treaty on European Union, treaty on the functioning of the European Union.* 1. vyd. München: C. H. Beck

Horčíčka, T., Kovář, M. 2006. *Dějiny evropské integrace.* Praha: Triton

Hloušek, V., Kopeček, L., Šedo, J. 2018. *Politické systémy. 2. aktualizované vydání.* Brno: Barrister & Principal Publishing

Janků, M., Janků, L. 2010. *Vybrané kapitoly z práva EU.* Ostrava: Key Publishing

JÍLEK, M. 2008. *Fiskální decentralizace, teorie a empirie.* Praha: ASPI Wolters Kluwer

Konig, P., Lacina, L. a PŘENOSIL, J. 2007. *Učebnice evropské integrace.* 2. aktualizované vydání. Brno: Barrister & Principal.

Kuklík, J., Petráš, R. 2007. *Nadnárodní integrace v Evropě.* Luzern: Avenir Stiftung

Kratochvíl P. 2008. *Teorie evropské integrace.* Praha: Portál

Mazák, J., Jánošíková, M. 2011. *Lisabonská zmluva.* Bratislava: Iura Edition

Moravcsik, A. 1998. *The Choice for Europe. Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht.* Ithaca, New York: Cornell University Press

- Nugent, N. 2010. *The Government and Politics of the European Union*. 7. vydání. Basingstoke: Pgrave
- Pinder, J. 1985–1986. *European Community and nation state: a case for a neofederalism? International Affairs*. Royal Institute of International Affairs
- Plechanovová, B. 2004. *Institucionální vývoj Evropské unie. Od Maastrichtské smlouvy k východnímu rozšíření*. Praha: Karolinum
- Roden, J. A. 2006. *Hamilton's Paradox: The Promise and Peril of Fiscal Federalism*. Cambridge: Cambridge University Press
- Riker, W. H. 1996. *European Federalism: The Lessons of Past Experience*. In HESSE, J. J. WRIGHT, V. (eds.). *Federalizing Europe? The Costs Benefits and Preconditions of Federal Political Systems*. Oxford: Oxford University Press
- Šlosárik Ivo, Kasáková Zuzana et al. 2013. *Instituce Evropské unie*. Praha: Grada Publishing, s.r.o.
- Urwin D. 1995. *The Community of Europe: A History of European integration Since 1945*. London: Longman
- Zbiral, R. 2007. *Institucionální rámec Evropské unie. Právně-politologický pohled*. Praha: Linde
- Woodard, S. 1995. *Simple Guide to Federal Ideas. Ventotene, Federalism and Politics*. The Ventotene Paper of Altiero Spinelli Institute for Federalist Studies: Ventotene

Online zdroje:

Craig, Paul. 2011. *The European Union act 2011: Locks, Limits and Legality*. Kluwer Law International: The United Kingdom. Working paper 48, Common Market Law Review. Dostupné na: https://www.biicl.org/files/5986_craig_25-01-12_biicl.pdf

Český rozhlas. 2009. *Berlínská deklarace*. Dostupné na: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/text-berlinske-deklarace_200703241543_mkopp

Český rozhlas. 2009. *Unie splnila Českou podmínku k Lisabonské smlouvě*. Dostupné na: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/unie-splnila-cesku-podminku-k-lisabonske-smlouve_200910300836_mpanuska (30.10.2009)

Fakta a čísla o unii. 2020. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/cs/sheet/5/lisabonska-smlouva>

European Federalist Paper. 2014. Dostupné na: <http://www.europeanfederalistpapers.eu/index.php/cz/wf-menu-config/listy/wf-menu-profiles/publikovane-listy> (21.5.2014)

Euroskop. 2016. *Smlouva o Evropské unii*. Dostupné na: http://www.euroskop.cz/gallery/2/760-smlouva_o_eu.pdf (16.4.2016)

Evropský parlament. 2020. *Maastrichtská a Amsterodamská smlouva*. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/cs/sheet/3/maastrichtska-smlouva-a-amsterodamska-smlouva>

Hospodářské noviny. 2018. *Přežijeme jen společně. Podle Junkera musí země EU více spolupracovat, aby mohly čelit Trumpovi a Rusku*.

Dostupné na: <https://zahranicni.ihned.cz/c1-66242110-prezijeme-jen-spolecne-podle-junckera-musi-zeme-eu-vic-spolupracovat-aby-mohly-celit-trumpovi-nebo-rusku> (12.9.2018)

Intergovernmental Relations. 2012. Dostupné na: <https://www.pearsonhighered.com/assets/samplechapter/0/2/0/5/0205910009.pdf> (2.5.2014)

JUNCKER, Jean-Claude. Nový začátek pro Evropu: Moje agenda pro zaměstnanost, růst, spravedlnost a demokratickou změnu. 2014. Dostupné na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/cs/SPEECH_14_546 (15.7.2014)

Europa 2020: Die Zukunftsstrategie der EU. 2015. Dostupné na: <https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Internationales/Broschue> (19.4.2015)

Evropské orgány a instituce. 2014. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester_en (19.4.2015)

Členské státy EU. 2014. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester_en (3.3.2015)

Parlamentní institut. 2008. Smlouva o fungování Evropské Unii. file:///Users/ninakonvalinkova/Downloads/pi-1-189_SOFEU.pdf (17.4.2016)

Scribd. <https://www.scribd.com/>

Ústav Mezinárodních vztahů. <https://www.iir.cz/static/mezinarodni-vztahy>